

General o Generalitat, Cort general i república. El Principat de Catalunya fins a 1714 en comparació als altres regnes d'Espanya i d'Europa

Joaquim Verde i Llorente*

Recibido: 23 de octubre de 2018 / Aceptado: 10 de junio de 2019

Resum. Malgrat la representació política corporativa i privilegiada dels règims preliberals, aquells regnes d'Europa on els estaments transcendiren les divisions internes i forjaren uns consensos de caràcter general o "nacional" estaven millor preparats per fer front al creixent poder regi a través d'uns parlaments potents, en els que l'home comú canalitzés els seus interessos en la construcció de l'estat des de baix. Tres elements ho facilitaven: la forta pertinença a una mateixa comunitat política, la manca d'hegemonia d'algun dels seus membres i un important dinamisme socioeconòmic. Experimentats pel Principat de Catalunya, la seva Cort general resistí el control de la monarquia, compartida amb els altres regnes d'Espanya, i, augmentant-hi la participació política, generà una important legislació política i econòmica en nom del bé comú de la Generalitat i la seva república.

Paraules clau: Parlamentarisme; republicanisme; Catalunya; Espanya; Europa.

[es] General o Generalidad, Corte general y república. El Principado de Cataluña hasta 1714 en comparación a los otros reinos de España y de Europa

Resumen. A pesar de la representación corporativa y privilegiada de los regímenes preliberales, aquellos reinos de Europa donde los estamentos trascendieron las divisiones internas y forjaron unos consensos de carácter general o "nacional" estaban mejor preparados para hacer frente al creciente poder regio a través de unos parlamentos potentes, en los que el hombre común canalizase sus intereses en la construcción del estado desde abajo. Tres elementos lo facilitaban: la fuerte pertenencia a una misma comunidad política, la falta de hegemonía de algunos de sus miembros y un importante dinamismo socioeconómico. Experimentados por el Principado de Cataluña, su Corte general resistió el control de la monarquía, compartida con los otros reinos de España y, aumentando la participación política, generó una importante legislación política y económica en nombre del bien común de la Generalidad y su república.

Palabras clave: Parlamentarismo; republicanismo; Cataluña; España; Europa.

[en] General Community, General Court and Commonwealth. The Principality of Catalonia until 1714 Compared to the other Realms of Spain and of Europe

Abstract. In spite of the corporative and privileged character of the political representation in the pre-liberal regimes, those realms of Europe where the estates transcended the internal divisions and forged general or "national" consensus, they were better prepared to face the rising of the royal power through powerful parliaments, where the common man could steer his interests in the statebuilding from bellow.

* Universitat Pompeu Fabra
joaquim.verde@upf.edu

Three elements explain this achievement: the strong sense of belonging to the same political community, the lack of hegemony of any of its members and an important social and economic dynamism. We can observe them in the Principality of Catalonia. Its General Court resisted the attempt to control it from the monarchy, shared with the other realms of Spain, and, with a growth of the political participation, made an important political and economic legislation for the sake of the common good of the Community and its commonwealth.

Keywords: Parliamentarism; Republicanism; Catalonia; Spain; Europe.

Sumario: 1. Introducció. 2. Formes de govern, parlaments i representació política a l'Europa moderna. 3. La península i la monarquia d'Espanya. 3.1. La corona de Portugal. 3.2. La corona de Castella. 3.2.1. El "regne" de la corona de Castella. 3.2.2. El regne de Navarra. 3.3. La corona d'Aragó. 3.3.1. La constitució política i les Corts generals de la Corona. 3.3.2. El regne d'Aragó. 3.3.3. El regne de València. 3.3.4. El regne de Sardènia. 4. La Cort general del Principat de Catalunya, representació plenària del General o Generalitat dels catalans i centre de la seva república. 5. Conclusions

Cómo citar: Verde i Llorente, J. (2019). General o Generalitat, Cort general i república. El Principat de Catalunya fins a 1714 en comparació als altres regnes d'Espanya i d'Europa, en *Res Publica* 22.2, 365-392.

1. Introducció

Francesc Eiximenis escrigué en el *Dotzè llibre de Lo crestià* que a Cort general "són apellades totes les comunitats e braços del regne", és a dir, "los braços ecclesiàstich e dels cavallers e de les comunitats". No només definí quina n'havia de ser la composició sinó també les funcions: "Corts tenen los prínceps per les següents raons: [...] primerament s'ha a tractar e a veure [...] los greuges que lo prínceps o sos oficials han fets contra negun en perjudici de justícia" (judicials), "la segona raó [...] sí fo por profit de tot lo regne e de la cosa pública [...], car aquí se fan estatuts e s declaren aquells qui fets són si y ha dupte negun" (legislatives) i, al final, "la terça raó principal [...] sí fo per la necessitat del príncep qui pot venir per qualque acte extraordinari e inopinat [...] lo príncep demana ajuda a ses gens. E aquí sos vassalls responen a açò que ell demana, pensant si y són obligats o no" (fiscals). El príncep, si no volia esdevenir un tirà, havia de ser fidel a les lleis que havia pactat amb la comunitat, i és que "en leys jurades e paccionades entre lo príncep e los seus, no y pot lo príncep dispensar, axí com no pot de dret trencar sacrament [...]; e si u fa ret-se infamis e fa contra fe, per les quals coses merex deposició de son principat"¹.

Aquest testimoni, que ja des de finals del segle XIV ens mostra una teoria sobre les corts generals, sobre els contractes polítics entre rei i regne i sobre la possibilitat de que el segon pugui depositar el primer si esdevé un tirà (amb moltes reserves), és un exemple de la importància d'estudiar el Principat de Catalunya i la corona d'Aragó com a elements centrals en la història del republicanisme a Europa.

L'interès historiogràfic sobre aquesta temàtica es deu a que un govern com el desenvolupat per Francesc Eiximenis havia de posar en el centre la cosa pública, fonament del republicanisme, que havia de ser protegida per l'obligació d'un príncep a

¹ F. Eiximenis, *Dotzè llibre del Crestià*, vol. II, 1 (a cura de C. Wittlin et al.), Girona, Col·legi Universitari de Girona i Diputació de Girona, 1986, pp. 275 i 485-486 (sobre la conversió del rei en tirà si no respecta les lleis pactades cf. p. 312).

mantenir les llibertats de la comunitat del seu regne i els pactes polítics arribats amb ella en l'assemblea representativa, fonament del pactisme. Un estat així constituït permetia la participació política de l'home comú en la seva progressiva construcció des de sota, perspectiva que implica no només l'origen de les forces polítiques a estudiar, sinó que també marca la direcció en la que llur influència esdevingué efectiva, sent alhora el punt de vista des del qual treballa l'historiador. Aquest procés de construcció estatal trenca amb el tòpic que aquesta només es produí des de dalt pel príncep i els seus oficials a través de la burocratització, l'expansió de la fiscalitat i la guerra, elements importants però no els únics. Així, cal posar l'accent en la noció d'*empowering interactions*, les “relacions empoderadores” enteses com a processos comunicatius entre els diversos i recíprocs interessos i peticions dels membres de les societats locals i dels oficials reials. Aquesta perspectiva, doncs, en un estudi més aprofundit de la construcció de l'estat ha de tenir en compte l'anàlisi dels estaments, les comunitats locals i les relacions de poder dins de les mateixes societats².

2. Formes de govern, parlaments i representació política a l'Europa moderna

La recepció per l'escolàstica de la filosofia política (o civil) d'Aristòtil a la Baixa Edat mitjana traslladà als homes de l'Edat moderna les formes de govern bones que el filòsof grec havia ideat: la monarquia com a govern d'una sola persona, l'aristocràcia com a govern d'uns pocs i la democràcia com a govern de molts; que respectivament podien degenerar en tirania, oligarquia i demagògia. La recerca del govern mixt tenia per objectiu evitar-ho. Llavors un principat podia esdevenir també una república (o *commonwealth*, a Anglaterra). La compatibilitat entre els dos termes es deu al fet que la noció de república encara conservava el sentit originari de *res publica* (la cosa pública). En un estat així constituït el príncep estava obligat a mantenir la llibertat de la comunitat política (*universitas*) i a no fer ni derogar lleis sense el seu consentiment, respectant el pacte que havia arribat amb ella (la qual li devia fidelitat) a través del jurament mutu³.

Els contractes polítics reunien la legitimitat del rei (*dominium regale*) i la de la universitat o comú (*dominium politicum*) i, en conseqüència, donaven lloc a un *dominium politicum et regale*. Aquests contractes tendiren a crear un marc regit per l'imperi de la llei que, més enllà d'assegurar els privilegis particulars i corporatius, permetia: resoldre els greuges per garantir els drets de la generalitat dels vassalls, aprovar les taxes protegint alhora la propietat i elaborar la legislació general, tot plegat a través del consens parlamentari entre rei i regne, que obligava ambdues parts⁴.

De detractors no en mancaren. Jean Bodin (1529-1596), a *Methodus ad facilem*

² A. Holenstein, “Introduction: Empowering Interactions: Looking at Statebuilding from Below”, a W. Blockmans, A. Holenstein i J. Mathieu (ed.), *Empowering Interactions. Political Cultures and the Emergence of the State in Europe 1300-1900*, Surrey, Ashgate, 2009, pp. 1-31.

³ A. de Benedictis, *Politica, governo e istituzioni nell'Europa moderna*, Bolonya, Società editrice il Mulino, 2001, p. 205-207; sobre la conversió de la monarquia en una tirania i el dret a resistir-hi v. cap. 10 (pp. 297-305) i 11 (pp. 307-327). Sobre la compatibilitat entre les nocions de rei i de república, tenir-la present ens ajuda a entendre per què els Braços generals de Catalunya de 1641 no “proclamaren” sinó “reduíssem lo govern en forma de república”, ço és, tragueren el rei i deixaren la república: *Dieteris de la Generalitat de Catalunya*, vol. V (anys 1623 a 1644), Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1999, p. 1136.

⁴ P. Blicke, “Representing the ‘common man’ in old European parliaments”, a J. Sobrequés i Callicó *et al.*

historiarum cognitionem (1566), atacava la idea de govern mixt defensat la de sobirania. Al primer dels *Six livres de la République* (1576) argumentava que la sobirania havia d'esdevenir el poder absolut d'un estat (a diferència de la jurisdicció general en un marc de poliarquia). Al llibre segon afirmava que en una monarquia només podia residir en el rei, en una democràcia en tot el poble i en una aristocràcia en una minoria d'aquest, i es decantava per la primera no admetent formes mixtes d'estat.⁵ Thomas Hobbes (1588-1679) a *Leviathan* (1651) considerava anàrquic el govern mixt i novament defensava que el poder només podia ser absolut, residís en el rei o en el Parlament d'Anglaterra, decantant-se pel primer. El també anglès John Locke (1632-1704), en canvi, en el *Second Treatise of Government* (1689) creia tirànica la monarquia absoluta i que s'hi havia de contraposar un govern representatiu i l'imperi de la llei⁶.

De les dues vies principals de construcció de l'estat modern, monarquia absoluta i parlamentarisme, amb rei o plenament republicà, l'única que assegurava a llarg termini el creixement econòmic i el progrés social era la darrera, car permetia la canalització dels interessos econòmics i socials dominants a través de la representació política. El sistema parlamentari fou més apte per construir un estat eficaç perquè féu possible generar una sèrie de polítiques consensuades, debatudes i preses en les assemblees representatives, que permeteren dotar el sistema d'una confiança de la qual no disposaren les monarquies absolutes. Només la fiabilitat dels contractes polítics podia permetre les inversions econòmiques de llarga durada, mentre que a les monarquies absolutes el lliure arbitri de cada príncep només en permetia a curt termini amb el consegüent estancament econòmic. La relació entre representació política i creixement econòmic, però, no fou possible sense l'existència d'una societat civil vigorosa que, a través de la seva implicació en els debats polítics, pogués generar una opinió pública que ajudés a participar en el consens polític sectors socials cada vegada més amplis⁷.

Aquesta contraposició entre absolutisme i parlamentarisme, però, deuria ser matisada, ja que el primer no fou patrimoni exclusiu del príncep. Ho observem en dos casos de parlamentarisme plenament republicà: la Confederació Suïssa i la República de les Set Províncies Unides, on, adoptant la noció de la sobirania absoluta de Bodin, s'hi desenvolupà la idea d'un absolutisme republicà, que podia ser bé de caràcter democràtic o bé de caràcter oligàrquic. A les Províncies Unides els germans De Witt i els principals teòrics del partit republicà com els De la Court s'oposaven fortament a un govern mixt i la figura de tendència monàrquica dels stadhouders, recordant que la sobirania residia tant als Estats generals com als de cadascuna de les províncies i ciutats. No hem d'oblidar, però, que les el poder d'aquestes assemblees estava en mans dels regents, un dels sectors socials més tancats d'Europa. Tot i que també trobem aquest absolutisme oligàrquic a les ciutats d'alguns cantons de Suïssa, Thomas Maissen ens explica com també s'hi desenvolupà un "absolutisme democràtic" en mans de les assemblees d'alguns cantons rurals, on, residint-hi la sobirania, les comunitats rurals imposaren la igualtat de tots els membres del cantó front els

(coord.), *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries* (Barcelona, 3-6 de setembre de 2003), vol. I, Barcelona, Parlament de Catalunya i Museu d'Història de Catalunya, 2005, pp. 126-127.

⁵ A. de Benedictis, *Politica, governo e istituzioni...*, op. cit., pp. 214-216.

⁶ *Ibidem*, pp. 200, 235-236 i 376.

⁷ J. Fontana i Lázaro, "Representativitat política i progrés social: una proposta interpretativa", a Sobrequés *et al.* (coord.), *Actes del 53è Congrés...*, op. cit., pp. 85-96.

privilegis de la ciutat capital. També observem el seu desenvolupament en els intents d'alguns grans consells d'evitar ser exclosos del govern pels consells petits i secrets⁸.

Al cap i a la fi, el que acabem d'explicar són les dues alternatives exposades per Bodin en cas que el nou concepte absolut de sobirania recaigués en el poble o en una minoria d'aquest. Tot i que a França recaigués en el rei (com bé defensava Bodin), no hem d'oblidar que, en un marc de "poliarquia" com el dels sistemes polítics preliberals, un príncep absolut, tot i pretendre-ho (pretensió que fonamenta el concepte historiogràfic liberal de l'absolutisme), no podia convertir-se en plenament "monàrquic" sense esdevenir un tirà. D'aquesta manera, James B. Collins ha posat de manifest en el seu llibre *La monarchie républicaine* que, llevat Lluís XI, al que sí qualifica com a tirà, els reis de França que el succeïren, àdhuc Lluís XVI, no retindrien un poder absolut. Llur poder, teòricament sense límit, depenia, en canvi, de múltiples factors, en especial els costums i les jurisdiccions locals (tant de petites contrades com de les ciutats i viles) i senyorials (tant dels grans ducs com dels nobles locals). També hi hauríem d'afegir les limitacions fiscals per part dels estats provincials allà on n'hi havia. Collins acaba afirmant que l'únic àmbit on els reis eren totpoderosos fou el bèl·lic⁹. Certament, l'apropiació plena de la *res publica* pel príncep que havia donat lloc al Dominat durant el Baix Imperi, referència dels prínceps moderns i dels teòrics de l'absolutisme, en un règim feudal es veia limitada pels elements suara esmentats. Ara bé, no podem oblidar que el republicanisme adquiria la seva màxima expressió en un regne quan la república era protegida per l'obligació del príncep a mantenir les llibertats de la comunitat general i, també, els pactes polítics arribats amb ella en l'assemblea representativa. Ni que la definició d'un rei absolut, com passava a França, era aquella en la que el príncep no estava lligat a les lleis generals sinó que tot sol les podia estatuir. Els Estats generals de França, més enllà de les poques convocatòries que tingueren, mai constituïren la seu d'una negociació política general (legislativa, judicial i fiscal).

Les assemblees representatives europees eren, doncs, el lloc de trobada, diàleg i negociació entre el rei i els representants del regne. Com a part integrant del context sociopolític de llur època, es veïeren afectades tant per forces endògenes com exògenes. L'organització, l'estructura, les funcions i la composició de cada parlament depenien de les estructures socials internes que representaven i, alhora, influïen en la seva eficiència a l'hora d'assistir el rei, canalitzar els interessos del regne i limitar el creixent poder reial per sobreviure en un període crític de la història parlamentària: l'Alta Edat moderna¹⁰.

⁸ A. Holenstein, Th. Maissen i M. Prak, "Introduction: The Dutch and Swiss Republics Compared", a A. Holenstein, Th. Maissen i M. Prak (eds.), *The Republican Alternative. The Netherlands and Switzerland compared*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2008, p. 17-19 i, especialment, Th. Maissen, "Inventing the Sovereign Republic: Imperial Structures, French Challenges, Dutch Models and the Early Modern Swiss Confederation", a *ibidem*, pp. 125-150.

La contraposició dicotòmica entre parlamentarisme i absolutisme monàrquic també ha estat matisada per Ertman amb una nova classificació en quatre tipus en funció de les diferències existents entre règim polític i estructura política en cadascun d'ells: Th. Ertman, *Birth of the Leviathan. Building States and Regimes in Medieval and Early Modern Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997. Aquesta nova perspectiva en l'explicació del desenvolupament dels estats europeus és regida per dues noves variables: el concepte de *timing*, el qual permetria explicar les variacions i relacions entre els diferents models mitjançant allò que ell denomina com a *transnational learning*, i el paper jugat pels governs locals en relació als centres polítics.

⁹ J. B. Collins, *La monarchie républicaine. Etat et société dans la France moderne*, Paris, Éditions Odile Jacob, 2016.

¹⁰ M. A. R. Graves, *The Parliaments of Early Modern Europe*, Gran Bretanya, Pearson Education, 2001, pp. 1-3.

Certament, des de 1500 succeí una “petita divergència” institucional en el desenvolupament parlamentari europeu: mentre que al nord i nord-oest les institucions representatives experimentaren un fort creixement de llur poder, al sud i centre d’Europa llur importància disminuí. Divergència que anava lligada a una altra d’econòmica: en contraposició al creixement continu de les economies dels països de la Mar del Nord, les dels països del sud i est d’Europa s’estancaren i, fins i tot, declinaren¹¹. En un i altre cas, però, hi hagué una excepció meridional: Catalunya. Al cap i a la fi, l’argument de Josep Fontana sobre la relació entre representació política i creixement social i econòmic és tant d’anada com de tornada: les institucions representatives es desenvoluparen amb major facilitat on predominaven tant els negociants i comerciants com una societat civil vigorosa en general¹².

Entre els trets més rellevants dels parlaments més sòlids i actius, en destacaven: el dret a consentir, controlar i recaptar la fiscalitat del regne, la capacitat d’intervenir en la legislació general i la presentació de greuges abans de l’aprovació del donatiu al rei. El control i la limitació del poder regi augmentava en aquelles assemblees que disposaven de comitès de representació permanent potents¹³. En un i l’altre cas trobem la Cort general i la Diputació del General del Principat de Catalunya.

El moment que marcà la transformació de les corts feudals dels prínceps en assemblees representatives fou quan, al costat de clergues i nobles, s’hi afegí la participació i representació de l’home comú. Amb aquest concepte hem d’entendre els *laboratores* o “tercer estat”, aquells pitjor privilegiats, burgesos i pagesos, que integren l’estament popular¹⁴. El primer cas on trobem participants de ciutats i viles foren les Corts del regne de Lleó convocades el 1188 per Alfons VIII¹⁵.

Com s’articulava la representació política abans del liberalisme? Una primera consideració és que les comunitats polítiques preliberals no eren conjunts d’individus iguals sinó de particulars i comuns desiguals, amb el privilegi d’assistir als parlaments. El mecanisme de la representació, doncs, funcionava eventualment entre els primers i llurs substituïts i, necessàriament, entre els segons i llurs representants a través de poders suficients. De la composició de la comunitat política general se’n derivava la doble natura de la representació, car s’articulava a dos nivells diferents: el conjunt de membres representaven tot el regne i els de cada comú, alhora, sengles

¹¹ J. L. Van Zanden, E. Buringh i M. Bosker, “The rise and decline of European parliaments, 1188-1789”, *Economic History Review*, vol. 65 núm. 3, Oxford, Blackwell Publishing, agost 2012, p. 836, els quals segueixen al seu torn les tesis exposades per North i Weingast a D. C. North i B. R. Weingast, “Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England”, *The Journal of Economic History*, vol. XLIX, núm. 4, Cambridge, Cambridge University Press en nom de l’Economic History Association, 1989, pp. 803-832.

¹² J. Fontana, “Representativitat política...”, *op. cit.*, pp. 92-93. Elements que foren compartits per Anglaterra, les Províncies Unides i Catalunya. Per al primer dels tres països és indispensable recórrer a la visió de Brenner sobre la Revolució anglesa i el paper que hi tingueren els mercaders en el seu procés de canvi: Robert Brenner, *Merchants and Revolution: Commercial Change, Political Conflict, and London’s Overseas Traders, 1550-1653*, Princeton, Princeton University Press, 2003. Cas anglès també tractat a Perry Gauci, *The Politics of Trade: The Overseas Merchant in State and Society, 1660-1720*, Oxford, Oxford University Press, 2001.

¹³ M. A. R. Graves, *The Parliaments...*, *op. cit.*, p. 36.

¹⁴ Un estament popular, però, divers des d’un patriciat poderós fins als estrats urbans i rurals més baixos. Blicke, “Representing the «common man»...”, *op. cit.*, pp. 119 i 122.

¹⁵ Anomenat Alfons IX per la historiografia malgrat que l’anterior rei de Lleó amb el mateix nom fos Alfons VII, l’emperador d’Espanya, casat amb Berenguera de Barcelona. La referència a les Corts de Lleó de 1188 com la primera assemblea europea amb representants de les ciutats i viles és esmentada a J.L. Van Zanden, E. Buringh i M. Bosker, “The rise and decline...”, *op. cit.*, pp. 837-838.

corporacions. El primer permetia als estaments prestar un consentiment vàlid i obligatori en nom de la comunitat, malgrat que no tota hi estigués directament representada: era considerat que les ciutats i viles senyoriales ja ho estaven pels seus senyors i, per tant, no hi participaven, havent-hi només aquelles de jurisdicció reial amb dret d'assistència per costum o privilegi. El segon nivell feia possible els mandats imperatius entre els dos agents de la representació. Fins a quin punt aquesta fou eficaç per limitar el poder reial en mantenir aquells mandats tot combinant-los amb consensos que permetessin superar les limitacions de la representació corporativa? Finalment, tenim el doble caràcter de la representació: la plenària de les assemblees generals, ja que es considerava que en elles la comunitat política no només hi era representada sinó que també hi era tota present, i la ordinària de llurs comitès permanents, si n'existien, encarregats de vetllar pel compliment dels pactes entre convocatòries parlamentàries¹⁶.

3. La península i la monarquia d'Espanya

3.1. La corona de Portugal

El regne més occidental de la península d'Espanya, independitzat del de Lleó l'any 1139, s'integrà el 1580 a la monarquia d'Espanya, quan Felip II de Castella fou proclamat rei de Portugal com a Felip I, fins a la *Restauração* d'un rei separat el 1640. La seva relació amb els altres regnes d'Espanya, però, s'articulà a través d'una unió *aeque principaliter*. Així ho defensava un jurista portuguès el 1631 quan afirmava que la corona de Portugal gaudia d'"*independència*" en el marc de la Monarquia catòlica o des de la Historiografia del Dret actual: "Portugal era um reino independente e, apesar de sugestões no sentido da pura anexação, esta realidade constitucional nunca foi posta seriamente em causa"¹⁷. En conseqüència, només les lleis pròpies hi tenien vigència i els tribunals i les Corts eren independents de les castellanès¹⁸.

Les *Cortes gerais* del regne de Portugal sorgiren de l'evolució de la *curia* dels reis portuguesos quan, a partir de les *Cortes* de Guimarães de 1250, hi començaren a participar representants dels consells municipals. D'aquella heretà el tradicional

¹⁶ V. Ferro, *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo Editorial, 1987, pp. 198-200, 203-205 i 243-244. Consideracions teòriques sobre la Cort general de Catalunya que es poden fer extensives arreu d'Europa i a les institucions representatives locals. Sobre aquestes darreres, i en referència al que hem explicat *supra* sobre els intents d'alguns grans consells ciutadans suïssos (en una manifestació secundària d'"absolutisme democràtic") de no veure's exclosos del regiment polític en benefici d'uns consells estrets sobirans, no podem oblidar que, com afirmà Victor Ferro, tot i la pretensió dels col·legis d'"administradors" o "regidors" de les ciutats i viles catalanes de prescindir el màxim possible dels consells generals, era en aquests on residia la "pleníssima potestat" de la universitat (salvant l'autoritat senyorial en l'atorgament de privilegis per part del rei o el senyor i en els decrets dels respectius batlle reial o senyorial). Era, doncs, l'òrgan suprem del qual derivava l'autoritat de tots els altres oficials de la universitat local com a representació plenària d'aquesta. *Ibidem*, pp. 148-149.

¹⁷ A. de Sousa de Macedo, *Flores de España, Excelencias de Portugal, en que brevemente se trata lo mejor de sus historias y de todas las del mundo desde sus principios hasta nuestros tiempos*, Lisboa, 1631; i A. M. Hespanha, "As faces de uma «revolução»", *Penélope. Fazer e desfazer a História*, núm. 9-10, 1993, pp. 7-16; citats per J.-F. Schaub, "La Restauração portuguesa de 1640", *Chronica Nova*, núm. 23, Granada, Universidad de Granada, 1996, pp. 384-385.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 386-387.

deure de consell al príncep, la funció més desenvolupada per l'assemblea portuguesa al llarg de la seva història. El rei indicava els temes a tractar en la carta de convocatòria, i, tot i requerir-se el consentiment dels braços per a la imposició de nous tributs, n'arribà a establir sense convocar Corts. A més, tenia la facultat de fer lleis per si sol. Tot i que també podia promulgar-ne a petició dels braços, aquestes tenien el mateix caràcter que les elaborades a *motu proprio* pel rei, de manera que podia derogar-les unilateralment. Des de finals del segle XV la importància de les Corts decaigué pel fet que les funcions consultives foren adquirides pels nous òrgans reials i al tancament oligàrquic del tercer estat o *braço popular* en mans d'una elit de nobles i juristes¹⁹.

La incidència d'aquesta oligarquitziació en la debilitat de les Corts portugueses, però, ha de ser matisada amb els efectes que hi tingué la pulsio imperial, molt evident en el cas de Portugal. Posant el focus del debat en les qüestions fiscals, sembla que l'increment d'ingressos fruit del control del comerç amb l'Àsia i el Brasil reforçà el debilitament de les Corts, que àdhuc des d'un punt de vista fiscal no foren necessàries. Malgrat aquest afebliment, Pedro Cardim ha posat de manifest com les Corts de 1619 mostraren el seu poder en delimitar una mica la política del rei, llavors compartit amb els altres regnes d'Espanya. L'objectiu era, és clar, contrarestar la manca de defensa del món imperial portuguès per part del seu rei per tal de reforçar el circuit d'intercanvis fiscals. Conseqüentment, fou arran de la pèrdua d'Ormuz (1622) i el desastre de Badia (1624) quan les elits portugueses es decidiren per recolzar la revolta que acabà triomfant i donà lloc a la separació de la monarquia d'Espanya²⁰.

3.2. La corona de Castella

3.2.1. El “regne” de la corona de Castella

Si la primera assemblea representativa d'Europa foren les Corts lleoneses, per què durant l'Edat moderna ens trobem amb unes Corts castellanques? Separats el 1157, la primacia del regne de Lleó passà per primer cop al de Castella. Tot i que des de la unió de 1230 es celebraren corts diferenciades per a castellans i lleonesos, anaren integrant-se en les mateixes en un procés que culminà el 1348 a les Corts d'Alcalà. Les formes feudals, corporatives i representatives que havia iniciat un regne millor organitzat políticament com Lleó foren disgregades per un regne més informe però més fort militarment com Castella a través de l'efecte provocat per l'expansió de les estructures socials bascocastellanques dels hidalgos i llur *costumbre de España* (*sic*, de Castella), basada en una radical igualtat entre ells que permetia que els pactes donats poguessin ser trencats unilateralment per qualsevulla de les parts. La conseqüència fou la fragilitat de les idees corporatives i representatives d'unes ciutats dominades pels hidalgos i, així, “la construcció de una universitas castellana, de una res publi-

¹⁹ A. M. Hespanha, *História das Instituições*, Coïmbra, Livraria Almedina, 1982, pp. 367-376 n. 768, i 380-382.

²⁰ P. Cardim, *Portugal unido y separado. Felipe II, la unión de territorios y el debate sobre la condición política del Reino de Portugal*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2014; *ibidem*, “La jornada de Portugal y las Cortes de 1619”, a J. Martínez Millán (coord.), *La monarquía de Felipe III*, vol. 4, Madrid, Fundación Mapfre, 2008, pp. 900-946.

ca castellana” quedà avortada en benefici d’“una idea abstracta de Espanya, como tierra que reclama señor, que sólo podía abrirse camino desconociéndose a sí misma”²¹.

Aquesta debilitat política castellana no derivà en la formació d’*universitatum* per a cadascun dels regnes. El 1348 no només es consolidaren unes úniques Corts, l’*Ordenamiento de Alcalá* establí un mateix ordre de prelación de fonts per a tots ells. Aquest procés, però, no suposà la instauració d’un inexistent regne de Castella i Lleó²². Implicà, en canvi, que alhora es parlés dels *reinos* però també del *reino*, no de Castella, sinó de la corona de Castella. Un regne que, també per l’alta heterogeneïtat de la seva etnoformació, no desenvolupà formes d’integració política adequades, ço que es reflectí en dos fets fonamentals consolidats a l’Edat moderna: el progressiu abandonament d’eclesiàstics i nobles de les Corts i, per tant, del cos místic del regne, preferint la participació política a través del Consell reial, i el pregon localisme de les ciutats. S’impedia així la formació d’una assemblea interestamental, que en col·laboració amb el rei legislés, jutgés i contribuís, i es donà pas a unes Corts de ciutats, relegades a una mera relació d’assistència fiscal, annex del Consell, la vertadera institució política. No és estrany que a les fracassades Corts de Burgos de 1506 ni la reina Joana, ni el Consell reial ni les ciutats volguessin fer el primer pas en donar forma política al regne²³. Indefinicions que esclataren durant la *Guerra de las Comunidades*. Entre altres projectes, els *comuneros* proposaven que els eclesiàstics i els nobles de cada ciutat escollissin sengles procuradors. Els elegits pels regiments ciutadans es reduïrien de dos a un, compensat per un altre escollit directament pel comú. El fracàs *comunero*, doncs, no suposà cap pèrdua de llibertats sinó la possibilitat del regne de constituir-se²⁴.

Aurelio Espinosa ha qüestionat el fracàs de la revolta de les Comunitats afirmant que part del programa dels revoltats fou dut a la pràctica per Carles I²⁵. Tot i ser cert aquest darrer aspecte, el fonamental és que la derrota militar dels *comuneros* comportà, com veurem, la indefinició de la constitució política castellana. L’intent d’articular una representació política interestamental a través dels eclesiàstics i nobles de cada ciutat (juntament amb els procuradors ciutadans, un per regiment i, fins

²¹ J. L. Villacañas Berlanga, *La formación de los reinos hispánicos*, Madrid, Espasa, 2006, pp. 467-483, 524-527 i 636-647 (cita extreta de la p. 647).

²² Esmentat per J. Valdeón Baroque a P. Blickle (ed.), *Resistance, Representation, and Community*, Oxford, European Science Foundation i Clarendon Press, 1997, pp. 72-74. Els dos regnes de Castella i de Lleó es mantingueren nominalment, àdhuc amb especificitats jurídiques i administratives, fins a la instauració del regne de les Espanyes el 1836. Tot i que durant l’Edat moderna es generalitzà el nom de corona de Castella per esmentar el conjunt de regnes encapçalats pel de Castella, ens trobem amb: el “Juramento, y pleyto omenage, que los reynos de Castilla, y León, [...] hizieron [...] a el Rey Nuestro Señor Don Phelipe Quinto [...]”, a A. de Ubilla y Medina, *Sucesión del Rey D. Felipe V nuestro Señor en la Corona de España*, Madrid, 1704; o que encara el 1830 s’afirmés que la Diputació “representa las coronas de Castilla, León y Aragón”, a ACD, *Acuerdos Dip.*, llig. 103, llib. 41, sessió del 31-VIII-1830; documents citats per Felipe Lorenzana de la Puente, *La representación política en el Antiguo Régimen. Las Cortes de Castilla, 1655-1834*, Madrid, Congreso de los Diputados, 2013, pp. 576 i 903.

²³ J. L. Villacañas, *La formación... op. cit.*, pp. 30-31 i 649-653, i *La Monarquía Hispánica (1284-1516)*, Madrid, Espasa, 2008, pp. 747-749.

²⁴ J. I. Fortea Pérez, *Las Cortes de Castilla y León bajo los Austrias. Una interpretación*, Valladolid, Junta de Castilla y León, 2008, pp. 32-33. Tot i el tractament plenament rigorós fet per l’autor, que mai parla de “*Cortes de Castilla y León*”, per motius “editorials” s’ha donat el nom d’una institució creada *ex novo* l’any 1983 a una altra finida el 1834. J. L. Villacañas Berlanga, *¿Qué imperio? Un ensayo polémico sobre Carlos V y la España imperial*, Còrdova, Almuzara, 2008, pp. 56-64.

²⁵ A. Espinosa, *The Empire of the Cities: Emperor Charles V, the Comunero Revolt, and the Transformation of the Spanish System*, Leiden i Boston, Brill, 2009.

i tot, un per comú), donat el cada vegada menor interès d'aquells de participar-hi directament, mostra la pretensió de constitucionalitzar políticament el regne per a que aquest pogués arribar a pactes polítics generals amb el rei.

La relació entre rei, regne i Corts, en canvi, acabà depenent del que cada part entengués per representació. Cal distingir, així, entre el *reino*, la realitat bàsica formada per un agregat de ciutats, i el *reino junto en Cortes*, la realitat construïda que eren les *Cortes generales* com a representació plenària. L'abandó definitiu d'eclesiàstics i nobles l'any 1538 de les Corts, presidides des de 1532 pel president del Consell de Castella, consolidà que aqueixa relació es reduís a la d'*auxilium* fiscal a través dels *servicios*, tingués la convocatòria caràcter general o no. L'alta freqüència de les reunions de corts no era un símptoma de fortalesa sinó de debilitat davant l'elevada pressió fiscal reial. Sense actuar com les Corts interestamentals d'un regne cohesionat no pogueren evitar que, malgrat els intents que s'hi requerís el seu consentiment, la facultat d'aprovar les lleis es consolidés exclusivament en el rei a través de pragmàtiques amb la formalitat com si estiguessin fetes en Corts. Tot i que podien presentar *capítulos de Cortes* per a ser promulgats pel rei com a lleis, només una minoria hi arribaren, sense que llur presentació i votació s'anteposés mai a la dels serveis econòmics²⁶.

A més a més, després de la derrota dels *comuneros* les Corts castellanques quedaren reduïdes a una oligarquia de setze ciutats i dues viles. Llurs procuradors les representaven i, a més a més, parlaven per llurs províncies. *Hablar por* no significa *representar a*, car el caràcter de la representació que s'establia entre el territori i la ciutat que parlava per ell era indirecte i dependent fiscalment. Aquesta relació anava més enllà en els casos de les ciutats lleoneses de Lleó, Zamora i Salamanca, que, en un darrer romanent polític de l'antiga corona de Lleó, també parlaven respectivament pel principat d'Astúries, el regne de Galícia i la província d'Extremadura; fins que les dues darreres províncies compraren sengles vots a Corts els anys 1625 i 1651 (el darrer fou el de la ciutat de Palència el 1660)²⁷. Les províncies basques n'eren exemptes. Cada ciutat, vila o província era representada per dos procuradors. Tot i ser les castellanques unes Corts de ciutats, el seu estrat nobiliari és inqüestionable, essent dominades per cavallers hidalgos, d'ordes militars, rendistes i, àdhuc, nobles titulats i oficials reials civils i militars. Una oligarquia amenaçada per alguns sectors burgesos enriquits als quals s'impedia l'accés als regiments municipals i, consegüentment, a les Corts. Mai es plantejà decididament, doncs, l'augment de la representació social i territorial a Corts, factor que explica l'esgotament del parlament castellà a la segona meitat del segle XVII²⁸.

Les ambigüitats constitucionals castellanques durant els segles XVI i XVII es poden observar en com l'articulació de la representació política general basculà entre dues

²⁶ *Ibidem*, pp. 11-12, 35-36, 39-43 i 59. Tot i parlar també de representació imperfecta, Felipe Lorenzana afirma que no es pot fer història ficció i hipotetitzar si unes Corts pluriestamentals haguessin estat més potents i que qüestionar la representativitat de les Corts o valorar llurs comeses limitadores del poder reial és projectar retrospectivament un model constitucional liberal: F. Lorenzana, *La representación política...*, *op. cit.*, pp. 83 i 127-128. Certament no es pot fer història ficció, però sí que podem analitzar fins on la no plena articulació d'una comunitat política l'afeblí davant el rei; per altra banda, les capacitats de les Corts no s'han de comparar amb les assemblees actuals sinó amb les de la seva època.

²⁷ *Ibidem*, p. 130, 188 i 201; J. I. Fortea, *Las Cortes...*, *op. cit.*, pp. 18-21 i 23.

²⁸ F. Lorenzana, *La representación política...*, *op. cit.*, pp. 166-167; v. els seus magnífics apèndixs, especialment: I.1 (p. 1243-1248), II.4 (p. 1273-1276) i II.11 (p. 1345-1347).

lògiques alternativament complementàries. Una més particularista que prioritzava el *reino* (les ciutats) per sobre del *reino junto en Cortes* a través del sotmetiment del vot consultiu d'aquest al decisiu de cadascun dels regiments. Una més cohesionadora que, al contrari, prioritzava les Corts per sobre de les ciutats. La primera era més present en l'administració fiscal de l'*encabezamiento general* de les alcabales, la segona ho era més en la dels *servicios de millones*. Rei i regne optaren alternativament per les dues opcions en un procés ambigu i contradictori que mai es resolgué satisfactòriament. I que no es pot deslligar dels llargs conflictes entre ciutats i rei sobre el caràcter imperatiu o plenipotenciari dels poders concedits per les primeres a llurs representants. El monarca aconseguí finalment el 1632 que les ciutats transferissin el vot decisiu als procuradors, tot i que a la pràctica continuaren intentant limitar-los²⁹.

La pregona pressió fiscal a la que foren sotmeses les Corts castellanques pel rei³⁰ no es pot deslligar de la política imperial d'aquest i fou possible gràcies al dinamisme de l'economia i de la societat castellanques durant el segle XVI. Com a Portugal, novament ací tenim la incidència de les pulsions imperials. Caldria preguntar-nos, però, més enllà de les causes generals de la crisi del segle XVII, fins a quin punt l'elevada pressió fiscal a la que el rei sotmeté el regne explica el fre del dinamisme socioeconòmic castellà i l'empobriment de Castella des de finals del segle XVI. Certament, la política imperial no era una qüestió merament dinàstica sinó que les elits locals també hi lligaren llurs interessos. En contraprestació als ajuts fiscals entregats per les ciutats, el rei atorgà gràcies nobiliàries als membres de llurs regiments amb l'objectiu de situar-los en una millor posició social. Aquest procés de transformació de les oligarquies ciutadanes arran de les necessitats imperials reforçà un caràcter nobiliari que, sens dubte, les ciutats de la corona de Castella ja venien experimentant des de l'Edat mitjana amb una noblesa molt incorporada als governs urbans d'arreu.

Ennobliment que debilità, doncs, la capacitat de els ciutats d'actuar de manera conjunta front el rei. Tot i les resistències a les demandes règies, el rei emprà la gràcia, el clientelisme i la coerció per assolir els seus objectius. Fins a tal punt que aconseguí que el 1665 les Corts generals deixessin de reunir-se. Només ho tornarien a fer amb caràcter extraordinari i cerimonial al segle XVIII. Segons Lorenzana, aquest final no es degué a la decadència de la institució sinó a que el sistema fiscal es pogué prorrogar sense un consentiment del *reino junto en Cortes*. Semblantment, José Manuel de Bernardo Ares afirma que des de 1665 la representació del regne passà a residir als regiments de les ciutats i que el fet que llur consentiment fos necessari per aprovar i prorrogar els serveis fiscals permet dir que a Castella hi havia un *dominium politicum et regale*. És cert que es podria afirmar la seva existència formal en l'àmbit fiscal, i tot i així amb clara asimetria en favor del rei, però només podia esdevenir-se veritablement quan abraçava també funcions legislatives i judicials en el parlament³¹.

Certament, la desaparició de les Corts castellanques no significà la pèrdua de poder dels entramats locals. El republicanisme urbà castellà i la força del marc local, doncs, s'observen en diversos aspectes. En primer lloc, trobem els mecanismes d'in-

²⁹ J. I. Fortea, *Las Cortes...*, *op. cit.*, pp. 367-380.

³⁰ Michael Graves afirma que les Corts castellanques foren el parlament amb la major pressió fiscal de tota Europa: M. Graves, *The Parliaments...*, *op. cit.*, p. 184.

³¹ F. Lorenzana, *La representación política...*, *op. cit.*, pp. 325-326 i 342-344; J. M. de Bernardo Ares, "Cortes o cabildos: la representación política del reino en la Corona de Castilla (1665-1700)", a Sobrequés *et al.* (coord.), *Actes del 53è Congrés...*, *op. cit.*, pp. 393 i 397-398.

corporació de nous membres a la comunitat, procés estudiat per Tamar Herzog, que exposa com les categories de ciutadania i pertinença de l'Alta Edat moderna foren aplicades a ambdues bandes de l'oceà Atlàntic per forjar les diverses comunitats. Argumenta com es construïa la diferenciació entre naturals i estrangers per part de les comunitats locals distingint aquelles persones que posseïen els drets i deures pel fet de pertànyer-hi, i mostra com, més que el fet que aquestes fossin reemplaçades per l'estat, la ciutadania local persistí a l'Edat moderna. En definitiva, conclou que la monarquia d'Espanya tant a Europa com a Amèrica consistia d'un conglomerat de comunitats locals (obviant les generals dels regnes materials que la constituïen), cadascuna de les quals definia els seus propis ciutadans³². Per la seva banda, Helen Nader ha destacat la importància dels pactes entre rei i ciutats en el marc d'una monarquia absoluta³³. Finalment, veiem com Regina Grafe, en la seva investigació sobre el mercat hispà, ha posat de manifest com l'excessiu control de les entitats locals sobre els debats econòmics i fiscals en el període de 1650-1800 tingué com a efecte un endarreriment en la integració del mercat³⁴. En contraposició, com explicarem després, a Catalunya ja s'havia assolit en el segle XVII una integració econòmica entre camp i ciutat: les demandes dels diversos sectors socials estaven tant interrelacionades que la seva canalització política és un dels elements clau que expliquen el dinamisme de les institucions locals i generals catalanes.

Tornant a Castella i per concloure, no podem negar que, ja durant les reunions de les Corts generals i, en especial, després de deixar-se de convocar des de l'any 1665, la corona de Castella es consolidà com un agregat de repúbliques urbanes amb una forta autonomia local. L'ocàs de les Corts, doncs, no significà una pèrdua de poder del marc local. Ara bé, ens hauríem de preguntar si, imbuïdes les seves elits per l'ètica hidalga de l'honor i la rivalitat, aquest fet, juntament amb la instauració del regiment per Alfons XI al segle XIV i la proliferació de la venda d'oficis públics locals durant l'Edat moderna, féu que els regidors, tot i la retòrica republicana reduïda al món local castellà, actuessin més com a representants de la comunitat i la seva república o, en canvi, més com a caps d'una senyoria col·lectiva³⁵. Com a elits extractives d'unes ciutats en les que més que ciutadans trobaríem vassalls com suggeririen tot el seguit de motins que s'hi succeïren. Però més enllà de la major o menor fortalesa de les repúbliques urbanes castellaness³⁶, en una ciutat-estat el republicanisme s'escota en el propi marc local, mentre que, en canvi, en un regne només pot desenvolupar totes les seves potencialitats canalitzant la participació i representació polítiques del local

³² T. Herzog, *Defining Nations: Immigrants and Citizens in Early Modern Spain and Spanish America*, New Haven, Yale University Press, 2003.

³³ ««The more communes, the greater the king», Hidden Communes in Absolutist Theory», a Peter Blickle (ed.), *Theorien kommunaler Ordnung in Europa*, Munic, Oldenbourg, 1996, pp. 215-23.

³⁴ R. Grafe, *Distant Tyranny: Markets, Power, and Backwardness in Spain, 1650-1800*, Princeton, Princeton University Press, 2012.

³⁵ En aquest sentit, per estar segurs de quin era el caràcter que predominava més caldria una prosopografia dels participants i representants polítics de les diverses ciutats de la Corona així com sengles monografies de sociologia política local.

³⁶ D'entre els partidaris de la seva fortalesa no podem oblidar tampoc els treballs de Domingo Centenero de Arce i de Manuel Herrero Sánchez. El primer estudiant les aportacions intel·lectuals al republicanisme castellà per una part de l'Escola de Salamanca i altres humanistes, i les institucionals de les ciutats castellaness i els anomenats *repúblicos* durant el segle XVII en defensa de les franquícies i privilegis de les mateixes front el rei. El segon mostrant la monarquia d'Espanya amb un poder molt més descentralitzat del que se la sol caracteritzar, destacant-ne especialment les ciutats castellaness (on hi descriu un «modelo republicano en una monarquía de

al general en una assemblea que pugui dur a terme una negociació política general (legislativa, judicial i fiscal) amb el seu cap, el rei. I és que com ens ha mostrat Julio Muñoz: uns regiments dividits, oligàrquics, patrimonialitzats i dependents del patronatge reial no podien oferir-li gran resistència³⁷. Al cap i a la fi, l'any 1665 triomfà la desarticulació de la república castellana.

3.2.2. El regne de Navarra

Conquerit per Ferran II d'Aragó el 1512, el regne de Navarra fou incorporat, contràriament al que es podria preveure, a la corona de Castella el 1515 amb l'objectiu d'evitar que els navarresos assolissin majors llibertats. Açò explica per què el regne, alhora que conservava les seves institucions gràcies a una unió *aeque principaliter* amb el de la corona de Castella, s'adaptà progressivament al sistema de govern castellà³⁸.

La *Cort general* del regne de Navarra naixé com assemblea representativa el 1253, primer any amb participació de ciutadans i vilatans. Durant l'Edat moderna els tres estats del regne intentaren obtenir infructuosament la convocatòria anual de les *Cortes generales*, tot i la certa freqüència de les reunions perquè la presència física del rei no era imprescindible. L'objectiu principal del darrer era obtenir el servei econòmic de *cuarteles y alcabalas*, ajuda que acabà sent ordinària i que es combinà amb donatius extraordinaris des del regnat de Carles V (II de Castella) en una pressió fiscal bastant elevada tot i no assolir els nivells de la castellana. Els estats aconseguiren el 1692 anteposar a la votació del servei la reparació dels greuges, però mai la decretació de les lleis, que no requeria el consentiment dels braços malgrat els intents d'aquests des de 1558. No aconseguiren, doncs, la capacitat d'aturar les lleis generals del rei, emanessin del Consell reial de Navarra o de la Cambra de Castella. Sí podien presentar iniciatives legislatives al virrei, que les podia aprovar com a lleis de Corts, la vigència de les quals només durava fins al següent parlament, havent-se'n de debatre la renovació³⁹.

La *universitas* navarresa tingué la suficient cohesió, a diferència de la castellana, per mantenir-se integrada pels tres estaments. Així, a la seva representació plenària l'home comú participava al *brazo de universidades*, tot i que els comuns també po-

ciudades”), i recalcant la rellevància de les xarxes urbanes com a lloc de negociació entre el rei i els súbdits. D. Centenero de Arce, “¿Republicanismo castellano?: una visión entre las historias de las ciudades y las Actas Capitulares”, a M. Herrero Sánchez (ed.), *Repúblicas y republicanismo en la Europa moderna (siglos XVI-XVIII)*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica, 2017, pp. 127-156; i M. Herrero Sánchez, “La Monarquía Hispánica y las repúblicas europeas: el modelo republicano en una monarquía de ciudades”, a *ibidem*, pp. 273-327.

³⁷ J. D. Muñoz Rodríguez, “¿Divide ut regnes? Representación e integración del Reino en la Corona de Castilla (1665-1700)”, a *ibidem*, pp. 258-259. La desarticulació de la comunitat política general pel localisme i una etnoformació dèbil també la trobem en un altre regne gran com França: M. Graves, *The Parliaments...*, *op. cit.*, p. 30.

³⁸ M. I. Ostolaza Elizondo, *Las Cortes de Navarra en la etapa de los Austrias (s. XVI-XVII)*, Pamplona, Servicio de Publicaciones del Parlamento de Navarra, 2004, p. 11; A. de Benedictis, *Política, governo e istituzioni...*, *op. cit.*, pp. 80-81. Tot i no haver tingut temps d'incorporar-lo al present article, una de les darreres obres sobre el regne de Navarra és: A. Floristán Imízcoz, *El reino de Navarra y la conformación política de España (1512-1841)*, Madrid, Akal, 2014.

³⁹ M. Puy Huici Goñi, *Las Cortes de Navarra durante la Edad Moderna*, Madrid, Ediciones Rialp, 1963, p. 22; M. I. Ostolaza, *Las Cortes de Navarra...*, *op. cit.*, pp. 26-28, 33-41, 45 i 47-48.

dien elegir cavallers com a llurs procuradors⁴⁰. Al cap i a la fi, tot i la formal independència de Navarra respecte el regne de la corona de Castella, la debilitat menestral de les seves estructures socials era compartida amb la resta de la Corona. La qual cosa explica les polítiques antigremials de les Corts generals de Navarra, a vegades transposant legislació castellana. No obstant açò, aqueixes, a diferència de les castellanès, es mantingueren actives durant tot el segle XVIII i es reuniren per darrer cop el 1829, dotze anys abans de l'annexió pactada de 1841 al regne de les Espanyes⁴¹.

3.3. La corona d'Aragó

3.3.1. La constitució política⁴² i les Corts generals de la Corona

La corona d'Aragó, nomenada diversament durant l'Edat mitjana, naixé arran del matrimoni de Ramon Berenguer IV de Barcelona i Peronella d'Aragó, quan el 1162 llur fill Alfons el Cast esdevingué ensem el primer rei d'Aragó i comte de Barcelona, donant lloc a una unió personal entre Aragó i Catalunya. Domènec d'Aguirre, jurista català exiliat a Viena després de la Guerra de Successió, afirmava d'aquesta manera: "Por esta feliz Unión de Coronas, ni Cataluña se unió accesoriamente a Aragón; ni Aragón a Cataluña [...], antes bien quedaron [...] aequé principaliter unidos; gobernándose cada cual por sus propias leyes, como de antes; sin que el uno pasase a ser provincia del otro, [...] con independencia entre sí"⁴³.

L'estructura composta de la unió catalanoaragonesa es reforçà quan Jaume I incorporà el regne de València a la Corona reial independentment dels dos regnes originaris, en aliança amb el patriciat urbà català i contra la pretensió dels rics homes aragonesos d'unir-lo accessòriament a Aragó. A diferència dels regnes occidentals de la península d'Espanya, les formes d'expansió i etnoformació més estables dels de la corona d'Aragó facilitaren que a cadascun d'ells s'hi conformés al llarg del segle XIII una *universitas*, una comunitat política que, representada pels seus estaments, negociava i cooperava amb el seu rei en cort general permetent definir un *status* pactat a través de la legislació, la justícia i la contribució fiscal⁴⁴.

La reconquesta del regne de Mallorca per Pere III fou l'únic intent d'unió accessòria en el si de la Corona, en aquest cas respecte al Principat de Catalunya, a la Cort general del qual durant la Baixa Edat mitjana assistiren representants mallorquins. Des del segle XV hi deixaren d'anar i Mallorca restà sense corts però amb un Gran i General Consell, l'assemblea on residia la representació plenària de la ciutat i del regne de Mallorca. En aquesta no tenien representació les anomenades "illes adjacents" de Menorca i Eivissa, que constituïen universitats separades de la del regne

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 116 i 176-177; M. Puy Huici Goñi, *Las Cortes de Navarra...*, *op. cit.*, pp. 33-122.

⁴¹ M. I. Ostolaza, *Las Cortes de Navarra...*, *op. cit.*, pp. 126-127, 156-157, 161-164 i 186-189.

⁴² "Des d'una perspectiva material, el terme *constitució* [...] defineix l'estructura orgànica i normativa del sistema polític de tota societat": T. de Montagut, "La constitució política de la Corona d'Aragó", a I. Falcón (coord.), *El Compromiso de Caspe (1412), cambios dinásticos y Constitucionalismo en la Corona de Aragón*, XIX Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (Casp, Alcanyis i Saragossa, 26-30 de juny de 2012), Saragossa, Obra Social de Ibercaja, 2013, p. 104.

⁴³ D. de Aguirre, *Tratado histórico-legal del Real Palacio antiguo y su quarto nuevo de la excelentísima ciudad de Barcelona...*, Viena, 1725, pp. 23 i 25, citat a T. de Montagut, "La constitució política...", *op. cit.*, pp. 108-109.

⁴⁴ J. L. Villacañas, *La formación...*, *op. cit.*, pp. 30-31 i 580-581.

de Mallorca i, consegüentment, disposaven de consells generals propis⁴⁵. Els regnes dellà mar de Sardenya, Sicília i Nàpols sí que tenien parlaments o corts generals i, per tant, llur unió *aeque principaliter* era més clara; però amb una posició política també subalterna.

La mateixa Cort general de la corona d'Aragó només estava formada pels representants dels tres regnes deçà mar: els regnes d'Aragó i de València i el Principat de Catalunya (incloent Mallorca mentre anà a les corts catalanes). Convocada a Montsó, considerada pròpia per aragonesos i catalans, a la segona meitat del segle XIV inicià la gènesi d'una *universitas* general de la Corona, una comunitat política de tota ella, ço és, d'un "regne", no d'Aragó, sinó de la corona d'Aragó. Malgrat la potència epistemològica de la teoria de les corts generals, de la representació i dels contractes polítics, i àdhuc de la creació del poder per part de la comunitat que contenia l'obra de Francesc Eiximenis, fou el vessant teocràtic de la *res publica* que propugnava el que facilità a Benet XIII d'imposar la solució que dugué al Compromís de Casp, en lloc de la intenció que tenia el Parlament general de Catalunya: que fos un Parlament general de la Corona, la comunitat política dels tres regnes deçà mar, qui elegís el nou rei. Aquest fet hagués obert la possibilitat d'un control més coordinat i fort del poder reial que hagués creat. Per contra, la dinàmica particularista de cada *ethnos*, facilitada per la dificultat de trobar un nom comú acceptable per les nacions presents a la Corona, impedí la consolidació d'una comunitat política general d'aquesta que, compatible amb la de cada regne a través d'estratègies d'integració "federal" com les esdevingudes als Països Baixos, pogués resistir coordinadament un patrimonialisme regi unitari *de facto*. En canvi, l'asimetria que suposava el seu control parcialitzat implicà una pregona debilitat estructural de la corona d'Aragó. Malgrat que el resultat no fos una sola però desarticulada comunitat com a la corona de Castella sinó l'enfortiment de la de cada regne en un procés accelerat arran de la unió personal amb aquella en la monarquia d'Espanya⁴⁶.

Les Corts generals de la corona d'Aragó del segle XVI es consolidaren, així, com la inauguració conjunta (en la qual la proposició reial seguia essent en català) de les tres corts generals d'Aragó, València i Catalunya, que es reunien separadament. Ferro s'adonà, com Villacañas, que la no institucionalització d'unes Corts generals com a representació comuna afavoria els interessos de la reialesa: les crisis constitucionals de cada regne amb el seu rei no produïren les solidaritats suficients dels altres que fessin possible una convergència institucional front el poder regi. Tot i així, l'any

⁴⁵ E. Serra i Puig, "La vida parlamentària a la Corona d'Aragó: segles XVI i XVII. Una aproximació comparativa", a Sobrequés (coord.), *Actes del 53è Congrés...*, *op. cit.*, p. 505; J. J. Vidal, "El Gran i General Consell de Mallorca: de la instauració de la insaculació en 1447 a la reforma de 1614", *ibidem*, pp. 747-753 i 763-765. A la p. 748 l'autor cita un testimoni molt interessant del propi Consell general on s'afirma que "las islas de Iviza y Menorca és equivocació afectada reputar-las per part del regne de Mallorca. Perquè és cert que el dit regne únicament consisteix en la illa de Mallorca y se representa en la Sria. dels Magnífichs Jurats y Consell de la Universitat, Ciutat y Regne de Mallorca, no concurrint en esta Junta persona alguna per fer les Islas de Menorca e Iviza ni unint-se may les tres per fer un cos ni formar una Generalitat antesbé tenen cade una la sua Universitat separada dient-se la de Mallorca Universitat del Regne y les altres dos Universitat de Menorca o de Iviza" (ARM, AGC, 72, f. 210).

⁴⁶ T. de Montagut, "La constitució política...", *op. cit.*, pp. 112-114; Serra, "La vida parlamentària...", *op. cit.*, p. 505; J. L. Villacañas Berlanga, "Pensamiento y cultura política en la corona de Aragón", a R. Narbona Vizcaino (coord.), *La Mediterrània de la Corona d'Aragó, segles XIII-XVI & VII Centenari de la sentència arbitral de Torrellas, 1304-2004*, XVIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (València, 2004), vol. II, València, Universitat de València, 2006, pp. 1578-1586 i 1589.

1542 trobem un capítol de cort català sobre comerç que implicava el conjunt de la Corona i, també, l'estudi dels contactes informals entre els regnes ens mostra com a la darrera Cort general de 1585, els catalans insistiren infructuosament als aragonesos i als valencians per tal que es fessin gestions davant del rei per reincorporar a la corona d'Aragó els regnes de Sicília i de Nàpols, posats el 1556 sota la jurisdicció del nou Consell d'Itàlia. Exemples de com, malgrat el pas del temps, Catalunya seguia sent “*la más interesada y la más laboriosa a favor de una definición integrada de la corona*”⁴⁷.

3.3.2. El regne d'Aragó

La *Cort general* del regne d'Aragó es formà durant el segle XIII en paral·lel a l'articulació de la *universitas* aragonesa, consagrades el 1283 amb el Privilegi general. Malgrat la castellanització que ja observem en la ingerència de la *costumbre de España* en les forces socials del Privilegi de la Unió de 1287, el rei es recolzà en les estructures sociopolítiques catalanes per fer-lo fracassar, ço que facilità, a diferència de Castella, la consolidació de la comunitat aragonesa⁴⁸. Açò permeté als braços que la representaven mantenir a l'Edat moderna una capacitat negociadora general amb el seu rei.

Aquest només podia elaborar les lleis (furs i actes de cort) amb el consentiment dels braços. L'ur redacció definitiva, però, requeia després de la Cort en els *alargadores de fueros*, nomenats per rei i regne; la no participació de la representació plenària del darrer permetia una major ingerència règia. Pel que fa a la resolució judicial dels *greuges*, requisit per prosseguir els debats, era realitzada amb el Justícia d'Aragó per un tribunal també paritari nomenat per la Cort. Fiscalment, el regne sempre atorgava al rei un servei ordinari, al qual se'n podia afegir un d'extraordinari. Una altra funció, compartida amb la resta de corts de la Corona, era la recepció del jurament reial a les lleis paccionades, clau en un *dominium politicum et regale*.

La representació política del regne d'Aragó gaudia d'una sèrie d'especificitats. La més important és que les seves Corts generals estaven formades per quatre estaments: el *brazo eclesiástico*, el *brazo nobiliario*, el *brazo de caballeros e infanzones* i el *brazo de universidades*. La creació d'un segon estament militar el 1301 és degut a la importància social dels cavallers i a la debilitat municipal del regne, característica que allunyava Aragó de Catalunya i València i l'apropava a la societat hidalga castellana. Tot i així i malgrat no pertànyer a l'home comú, els cavallers i infançons constituïen un braç territorialment i social força representatiu pel caràcter especialment agrari de la societat aragonesa. A més, hi participaven els cavallers d'ordes i les cinc *villas caballeras*, però les de les ordes militars ho feien al braç d'universitats. El pes hegemònic dels tres braços baronials (entre els quals trobem alguns consellers reials), però, juntament amb el poder de Saragossa, que exercia la meitat de la representació del braç popular a les comissions i ambaixades, segurament ajuden a explicar les debilitats del regne front el rei.

⁴⁷ V. Ferro i Pomà, “Algunes reflexions historiogràfiques sobre les corts generals de la Corona d'Aragó. Objecte i metodologia”, *Revista de Dret Històric Català*, vol. 9, Barcelona, Societat Catalana d'Estudis Jurídics, 2009, p. 77-81; E. Serra, “La vida parlamentària...”, *op. cit.*, p. 532, i “Introducció”, a *Cort General de Montsó (1585) Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç reial*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2001, p. VI-VII; J. L. Villacañas, “Pensamiento...”, *op. cit.*, p. 1578 i cita a la p. 1586.

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 1572 i 1577, i *La formación...*, *op. cit.*, pp. 707-713 i 723-738.

A les Corts de Tarassona de 1592 subsegüents a les *alteraciones* aragoneses, Felip I (II de Castella) imposà després d'una forta repressió, molt a prop de Castella i a través de l'arquebisbe de Saragossa: el *fuero de la mayor parte*, que suprimia el *nemine discrepante* o requisit d'unanimitat per a la presa de decisions, la no resolució prèvia dels greuges i l'inici d'un important increment de la pressió fiscal. Acceptant-ho, com amb la *Unión de Armas* a les Corts de 1626, el regne assegurava la seva constitució política a canvi de desnaturalitzar-la. Tot i la reactivació parlamentària de la segona meitat del segle XVII, posterior a una minva de reunions, el servei fiscal s'acabà anteposant a la negociació legislativa. Les darreres Corts generals es celebraren el 1702, un lustre abans de l'annexió al regne de la corona de Castella⁴⁹.

3.3.3. El regne de València

La primera Cort general del regne de València fou convocada per Jaume I l'any 1261 per tal d'establir un pacte perpetu entre ell i els seus successors, com a reis de València, i el regne, com a *universitas*, a través del mutu jurament de fidelitat als furs i al rei en corts. Aquesta constitució política es consolidà a la Cort de 1283, convocada per Pere I (II de Catalunya i III d'Aragó), amb el *Privilegium magnum*. Com a l'Aragó, l'estabilització d'una comunitat política valenciana li permeté, representada pels braços, negociar i pactar de manera general amb el seu cap, el rei⁵⁰.

Tot i que el fracàs de les germanies valencianes de 1520-21 minvà la capacitat política del regne, aquest la pogué mantenir durant els dos segles següents. Novament, el rei no podia fer lleis (furs i actes de cort) sense el consentiment dels braços. Els projectes legislatius eren preparats pels examinadors, una comissió estamental paritària, que com els aragonesos tenien un paper subaltern tot i que en el cas valencià la redacció dels furs sí que era closa per les mateixes corts. També com a l'Aragó, la recepció dels greuges es duia a terme des de l'inici d'aquestes i llur resolució era feta per un tribunal paritari format per jutges nomenats pel rei i pels braços, sense límit de temps. Malgrat que el donatiu econòmic havia de ser ofert després de la negociació dels furs, les corts tendiren a anteposar-lo, ço que els restà capacitat negociadora amb el rei.

Les Corts generals del regne de València s'estructuraven seguint la clàssica partició triestamental. L'arquebisbe de València tenia un pes molt important i a través seu el rei exercia una forta influència en el braç eclesiàstic per la via del patronatge reial. El bisbe i capítol de Tortosa i l'abat de Poblet hi participaven per raó de llurs jurisdiccions. El braç militar era especialment poderós. El reial, anomenat així perquè només hi anaven les universitats d'aquesta jurisdicció, mostrà una forta dependència del rei degut al paper que la corona havia tingut en la fundació de moltes d'elles durant la conquesta del regne. A més, la ciutat de València pretenia l'hegemonia dins del braç. Les divisions en aquest foren aprofitades per la monarquia per imposar el seu poder.

L'acceptació de la *Unión de Armas* a les Corts de 1626 a Montsó, només de valencians (!), pretenia, com féu el regne d'Aragó, conservar la pròpia constitució

⁴⁹ E. Serra, "La vida parlamentària...", *op. cit.*, pp. 506-511, 517-518, 521-522, 526 i 532-535; L. Blanco Lalinde, *La actuación parlamentaria de Aragón en el siglo XVI. Estructura y funcionamiento de las Cortes aragonesas*, Saragossa, Cortes de Aragón, 1996, pp. 65-68, 73-150 i 189-191.

⁵⁰ J. L. Villacañas, *La formación...*, *op. cit.*, pp. 577-579, i "Pensamiento...", *op. cit.*, p. 1572.

política tot desnaturalitzant-la. Les Corts generals de València es reuniren per darrer cop el 1645, presidides per Felip III (IV de Castella), qui aprofità les divisions en el si de la comunitat per imposar de nou l'avançament del servei, limitar-ne la capacitat legislativa i acordar-hi la definitiva institucionalització de la Junta de Serveis i la Junta de Contrafurs. Assumint funcions de les Corts, permeteren al Rei obtenir els recursos que cercava sense necessitat de convocar-ne més, com acabà ocorrent a Castella vint anys després. El regne, que cada cop veia més complicat assolir nous furs i contrarestar els contrafurs, intentà sense èxit una nova convocatòria per part de Carles III l'Arxiduc, abans de l'annexió a Castella de 1707⁵¹.

3.3.4. El regne de Sardenya

La constitució de Sardenya com un regne unitari es produí progressivament durant la llarga conquesta de l'illa pels reis de la corona d'Aragó durant el segle XIV i principis del XV. Les Corts generals o Parlament general del regne de Sardenya, amb precedents en aquesta època, n'era l'assemblea representativa. L'existència de dos noms ha ajudat a exagerar-ne les diferències amb les dels regnes deçà mar.

La més important és que les corts sardes eren les úniques de la Corona que podien ser presidides pel lloctinent general. Pel que fa a l'estructura, composició, cerimonial i funcions eren molt semblants als de les corts catalanes i valencianes. La presidència virregnal va permetre, com a Navarra, una major freqüència de convocatòria de les corts sardes a l'Edat moderna, un cop cada dècada, que no les féu més fortes. Al braç eclesiàstic, el monopoli que exercia l'arquebisbe de Càller fou novament aprofitat pel rei per intervenir-hi mitjançant el patronat regi. En comparació a un braç militar també molt poderós com el valencià, al reial només hi participaven set universitats, amb una hegemonia de la capital Càller, contestada fortament per Sàsser. Divisions que debilitaren la força del regne. Així, malgrat que els braços sards participaven en la negociació legislativa, aquesta sempre fou beneficiosa per al rei i mai aconseguiren una promesa a l'observança plena dels capítols de cort de Sardenya per part seva, que només es comprometia a observar si es mantenien en ús. És de suposar que el Parlament sard també exercia funcions judicials en la resolució dels greuges. Finalment, la negociació del servei econòmic acabà avançant-se a la legislativa; àdhuc es clogueren corts un cop atorgat el donatiu. Com a València, els serveis econòmics regulars no van comportar beneficis per al conjunt del regne sinó per a la promoció clientelar (com amb l'extraordinari de la *Unión de Armas* de 1626, també aprovat a Sardenya), així com la devaluació del Parlament, que fou convocat per darrer cop el 1698-99⁵².

El regne de Sardenya formà part de la corona d'Aragó fins a la Guerra de Successió, quan romangué en mans dels Habsburg i passà als Savoia el 1720. Conservà l'estatus d'unió *aeque principaliter* amb el Piemont fins l'annexió de 1847. Des de

⁵¹ E. Serra, "La vida parlamentària...", *op. cit.*, pp. 511-513 i 518-520; L. J. Guia Marín, "Més enllà de les Corts: els estaments sards i valencians a les acaballes de la Monarquia Hispànica", a R. Ferrero Micó i L. J. Guia Marín (ed.), *Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València, Universitat de València, 2008, pp. 519 i 523-532.

⁵² L.-J. Guia Marín, "The *braç reial* or royal estate of Valencia and Sardinia at the time of Philip IV", a H. J. Cohn (ed.), *Parliaments, Estates & Representation. Parliaments, États & Représentation*, Gran Bretanya, Ashgate, 2007, pp. 163-171; i "Més enllà...", *op. cit.*, pp. 518-526.

les darreres Corts de 1698-99 fins llavors, com havia fet el regne de València entre 1645 i 1707, seguí prorrogant els serveis econòmics als seus reis a través de juntes d'estaments. Les Corts generals autoconvocades durant la revolta sarda de 1792-93 mostrà la pervivència d'una tradició política i jurídica hereva de l'antiga pertinença a la corona d'Aragó i de les relacions amb el Principat de Catalunya⁵³.

4. La Cort general del Principat de Catalunya, representació plenària del General o Generalitat dels catalans i centre de la seva república

Una vegada lo any, en aquell temps que mills nos serà vist expedient, nós e los successors nostres celebrem dins Cathalunya General Cort als cathalans. En la qual ab nostres prelats, religiosos, barons, cavallers, ciutadans e hòmens de vilas tractem del bon stament, e reformatió de la terra. La qual Cort fer ne celebrar no siam tenguts, si per alguna justa rahó serem empatxats⁵⁴.

Volem, statuim e ordenam: que si nós o los successors nostres constituïm alguna general o statut fer volrem en Cathalunya, aquella o aquell façam de approbatió e consentiment dels prelats, dels barons, dels cavallers e dels ciutadans de Cathalunya, o ells apellats, de la major e de la pus sana part de aquells⁵⁵.

La Cort general de Catalunya, sorgida de l'evolució de la versió plenària de la cort reial (l'antiga cort comtal), receptora de la tradició política de les assemblees de Pau i Treva, i acollidora dels primers autèntics representants de ciutats i viles el 1218⁵⁶, era definitivament institucionalitzada per la primera d'aquestes dues constitucions, la 23^a de les elaborades a l'assemblea de l'any 1283. Amb ella, no només s'instituí amb força de llei un organisme, que s'havia vingut consolidant des de feia dècades pel costum, i la seva inicial i teòrica convocatòria anual, sinó que també s'hi feia una definició precisa de la comunitat política que representava⁵⁷: el General o Generalitat de Catalunya⁵⁸.

No es pot entendre aquest procés sense tenir present que “el nivel de etnoforma-

⁵³ L. Guia Marín, “Ruptura i continuïtat de la Corona d'Aragó. L'impacte de la Guerra de Successió”, a *Sardenya, una història pròxima. El regne sardà l'època moderna*, Barcelona, Editorial Afers, 2012, *op. cit.*, p. 146; i “Més enllà...”, *op. cit.*, pp. 525-532.

⁵⁴ Constitució 23 feta per Pere II a la Cort general de 1283. *Constitutions y altres drets de Cathalunya, compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII, de las Corts per la S. C. y R. Majestat del Rey Don Philip IV Nostre Senyor, celebradas en la Ciutat de Barcelona, any MDCCII*, Barcelona, J. P. Martí i J. Llopis, 1704 (ed. facs.: Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1995), vol. 1r, llib. I, tít. XIV, cap. I, p. 37.

⁵⁵ Constitució 14/1283. *Ibidem*, vol. 1r, llib. I, tít. XV, cap. I, p. 43.

⁵⁶ V. Ferro, *El Dret Públic...*, *op. cit.*, pp. 186-188.

⁵⁷ No podem deixar d'esmentar ací que, malgrat que el mateix any també es consolidà la Cort general del regne d'Aragó, l'església aragonesa no començà a participar a les corts del seu regne fins a la primera reunió conjunta amb els catalans a Montsó el 1289. Villacañas, “Pensamiento...”, *op. cit.*, p. 1577 n. 25.

⁵⁸ Com constatà Víctor Ferro i Pomà, la Generalitat no es corresponia a la Diputació del General sinó al mateix General de Catalunya, ço és, la universitat o comunitat política dels catalans: V. Ferro, *El Dret Públic...*, *op. cit.*, pp. 246-248 n. 10. Veure J. Verde i Llorente, *Participació i representació polítiques...*, *op. cit.*, pp. 43-44 n. 104, on cito una sèrie de fonts primàries que així ho mostren. Només en destacarem les tres més rellevants. En primer lloc, Domènec d'Aguirre encara ens recorda el 1725 que “General, y Generalidad, se intitula el común y toda la universidad de Cathaluña”: D. de Aguirre, *Tratado histórico-legal del Real Palacio antiguo y su quarto nuevo de la excelentissima Ciudad de Barcelona...*, *op. cit.*, Viena, Wosffgango Schwendimann, 1725, p. 279.

ció catalán es más intenso que el de cualquier otro territorio hispano”⁵⁹. Cohesió que havia permès, alhora que se’n veia beneficiada, superar la revolució senyorial amb la construcció d’un principat feudal pels comtes de Barcelona que, monopolitzant les assemblees de Pau i Treva i innovant la llei goda amb els Usatges de Barcelona, i sense necessitat de proclamar-se reis, havien forjat una jurisdicció general sobre tota la terra catalana. En conseqüència, “Cataluña estaba mejor preparada que ningún otro territorio hispano para dar el paso decisivo hacia una etnoformación medieval clásica, verse como un *populus*, un cuerpo político y una *universitas*”⁶⁰.

Una generalitat que, amb la constitució 14/1283, la segona de les citades a l’inici del present apartat, esdevingué la primera d’Europa a tenir la potestat que l’aprovació i el consentiment de la seva representació parlamentària fos un requisit imprescindible a la legislació general del príncep, ço que la convertia, de fet i de dret, en colegisladora⁶¹. Capacitat que es consolidà al llarg de la Baixa Edat mitjana en paral·lel a un enfortiment del General que es reflectí a partir de la Cort de 1435-36 en l’inici de les reunions separades dels tres braços eclesiàstic, militar i (de les ciutats i viles de jurisdicció) reial⁶², que els permetia debatre sense la pressió de la presència física dels altres braços i del rei, mantenint-hi les relacions a través dels promovedors i de les ambaixades.

El fracàs de la formació d’un regne de la corona d’Aragó i d’unes Corts generals

També trobem en el trienni de 1698 de la Diputació com aquesta és anomenada excepcionalment per l’escrivà com a “Deputació de la Generalitat”: *Dietaris...*, *op. cit.*, vol. IX (anys 1689 a 1701), Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2005, p. 949. Finalment, fins i tot en trobem una aplicació local en el capítol de Cort 41/1706 quan se’ns parla de “la generalitat o comú de dita ciutat [de Barcelona]”: *Constitucions, Capítols, y Actes de Cort, fetas, y atorgats, per la S. C. R. Magestat del Rey Nostre Senyor Don Carlos III, Rey de Castilla, de Aragón, Comte de Barcelona, &c. en la Cort celebrà als catalans, en la Ciutat de Barcelona, en la Casa de la Deputació del General de Catalunya, en lo any de 1706*, Barcelona, Rafael Figueró, 1706, p. 96.

⁵⁹ J. L. Villacañas, *La formación...*, *op. cit.*, p. 326.

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 324-333 (epígraf *La excepción hispana*, la segona de les cites a la p. 332). Com el mateix autor afirmà a Villacañas, “Pensamiento...”, *op. cit.*, p. 1568, a diferència de la senyoria plena, la feudalitat no era pas incompatible amb la *universitas* i l’emergència d’idees protorepublicanes, àdhuc podia animar-la “*reclamando para toda decisión política la forma del pacto*”. Michael Graves esmentà precisament el sistema feudal i el vassallatge com un dels factors que expliquen l’emergència de les assemblees representatives medievals: Graves, *The Parliaments...*, *op. cit.*, pp. 7-10. Víctor Ferro ho corroborà quan afirmà: “No creiem que hi hagi contradicció, sinó més tost al contrari, entre l’admissió de la importància de la mentalitat «pactista» o, millor, contractual (per evitar equívocs), implícita en el feudalisme, com a factor ambiental preparador del ver constitucionalisme pactista medieval”, V. Ferro, *El Dret Públic...*, *op. cit.*, p. 290 n. 2. Per tant, fou precisament la construcció d’un principat feudal i d’una jurisdicció general pels comtes de Barcelona sobre tota Catalunya la que permeté que tots els catalans, fossin de l’estament social que fossin, esdevinguessin vassalls d’un mateix príncep, factor primordial de formació proto-nacional en comunitat política que, com apunta Villacañas, facilità la conformació de la Cort general.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 191-193. Ferro relata com al regne d’Aragó fou establerta el 1301 tot i que anteriorment ja era reconeguda, com a Catalunya fins a 1283, pel costum; principi que també regia al de València tot i que no s’hi promulgà mai un fur al respecte; al regne de la corona de Castella una llei de les Corts de Briviesca de 1387 establia que les normes fetes en corts no podien ser modificades fora d’elles, però sis anys després aquesta norma ja era alterada per un rei que mai es despreguè de la seva potestat legisladora absoluta; els Estats generals del regne de França tampoc reberen mai una potestat colegisladora que la Dieta del Sacre Imperi romà només veié reconeguda a partir del segle XVI; la intervenció del Parlament anglès en l’elaboració de les lleis no es féu imprescindible per costum fins al segle XV, però no fou reconeguda legalment fins a la *Bill of rights* de 1689.

⁶² E. Serra i Puig, “Ciutats i viles a Corts catalanes (1563-1632): entorn de la força municipal parlamentària”, a S. Claramunt Rodríguez (coord.), *El món urbà a la Corona d’Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*, XVII Congrés d’Història de la Corona d’Aragó (Barcelona-Lleida, 7-12 de setembre del 2000), vol. III, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2003, p. 874.

de la Corona com a representació d'aquell consolidà la Cort general de Catalunya com la instància representativa suprema del Principat, es reunís en solitari o juxtaposadament amb els altres regnes deçà mar. La corona d'Aragó, així, veié encara més reforçat el seu caràcter de monarquia composta que exportà al conjunt de la monarquia d'Espanya⁶³.

La Cort general del Principat de Catalunya era, així, la reunió del senyor rei com a comte de Barcelona amb els tres braços que representaven plenàriament (i, per tant, eren) la Generalitat. Tot i els conflictes inherents a tot procés històric, el grau de cohesió de la comunitat dels catalans permeté a la Cort general mantenir fins al final l'objectiu pel qual havia estat creada: tractar del bon estat i reforma de la terra, ço és, prendre totes aquelles mesures relacionades amb el govern del Principat mitjançant l'elaboració de les lleis generals, la presentació i provisió dels greuges i l'atorgament d'un donatiu al rei⁶⁴.

El mateix don Lluís de Peguera, tot un ministre del Reial Consell de Catalunya, afirmava que el “fi principal per lo qual se celebra dita Cort [...] és fer y ordenar Constitucions, Capítols y actes de Cort, per al bé, quietut, estat y reformació de la terra”⁶⁵. Malgrat que totes aquestes lleis generals tenien la mateixa força legal, formalment les constitucions emanaven del rei amb l'aprovació, lloació i consentiment dels tres braços i els capítols de Cort ho feien dels braços amb el consentiment del rei. Per acte de Cort s'entenia, en sentit general, per totes i cadascuna de les actuacions fetes per les corts generals i, com a norma legal, eren aquells drets provinents de fora corts que, per assolir la mateixa força que les lleis generals, rebia l'aprovació de la Cort. Com als altres regnes de la Corona, una comissió paritària dels braços s'encarregava de minutar i ordenar els projectes legislatius, que a Catalunya sempre provenien de la terra; divuitena de constitucioners catalana que, formada per sis síndics de cada braç, tenia un paper més substancial que les d'examinadors aragonesa i valenciana. Un cop els projectes eren discutits, concordats i aprovats pel ple de cada braç (i si açò darrer no era possible transaccionats per una novena de combinadors) passaven a la decretació reial en un estira i arronsa que podia arribar a dues rèpliques dels braços. És interessant destacar ací com, malgrat la força del costum i del privilegi en una societat preliberal com aquella, els consensos interestamentals per frenar el poder reial permeteren que els privilegis, també els irrevocables, i els costums poguessin

⁶³ Un model que, com exposà John Elliott, no era l'excepció sinó el paradigma a Europa: J. H. Elliott, “Conferència inaugural. Catalunya dins d'una Europa de monarquies compostes”, *Pedralbes*, 13-I, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1993, pp. 11-23. A més del testimoni de Domènec d'Aguirre, (cf. *supra*), misser Miquel Sarrovira i mossèn Pere Cassador ens en deixaren dos més on defensen la independència del Principat de Catalunya dels altres regnes de la Corona i de la Monarquia. El primer informava a Felip II (III de Castella) com “lo Compte y Comptat de Barcelona, y tot aquest Principat que-s diu Cathalunya, adquirir lo nom y auctoritat de Imperi com no sie subiecte a Rey ni Emperador algú, y ab aquesta possessió y auctoritat són estats y són tots los senyors y Comptes de Barcelona predecessors de Vostra Magestat”; Sarrovira, Miquel, *Cerimonial de Corts...*, Barcelona, Sebastià de Cormellas, 1599. El segon resumia en una frase a la Cort general de Montsó de 1585 les ambigüitats de la constitució política de Catalunya: “com lo present Principat no sia subiecte a rey ningú, sinó que és Regne y domini que solament regoneix al comte de Barcelona” (més resumit si cal: un principat sense rei i, alhora, un regne amb comte!); *Cort General de Montsó (1585)*. *Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç reial*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2001, p. 756.

⁶⁴ V. Ferro, *El Dret Públic...*, op. cit., p. 188. No podem pas oblidar que el rei, com a cap de la comunitat, també la representava (tot anteposant al capdavant els seus interessos dinàstics).

⁶⁵ L. de Peguera, *Pràctica, forma, y estil, de celebrar Corts generals en Cathalunya, y matèries incidentes en aquelles...*, Barcelona, Rafael Figueró, 1701 (1ª ed. 1632), p. 90.

ser derogats per les lleis generals en cas que aquestes així ho disposessin, i que no poguessin ser invocats aquells contraris a les constitucions (en sentit ampli, tota llei general). El propi caràcter paccionat d'aquestes tingué la conseqüència des de bon començament que no poguessin ser derogades sinó en corts generals, com quedà reconegut legalment per la constitució 16/1599⁶⁶.

Novament, era una comissió de treball dels braços, la novena de recollidors de greuges, formada per tres membres de cada braç, qui s'ocupava de fer el que el seu nom indica. Cal destacar que, tant la presentació de projectes legislatius en el cas anterior, com la de peticions de resolució de greuges en aquest, esdevenien dues vies interessants de participació política, en el segon cas amb un major abast. Un cop ordenat el memorial dels greuges els braços nomenaven nou proveïdors de greuges (tres cadascun) i suplicaven al rei un capítol en el que els acceptés, en nomenés els seus nou i atorgués als divuit jurisdicció per a resoldre judicialment els greuges comesos pel rei i els seus oficials als comuns, particulars o a tot el General. Aquesta era una funció que la Cort catalana compartia amb els parlaments de la resta de regnes europeus. El paritari tribunal català, però, a diferència de l'aragonès i del valencià, havia de tenir acomplerta la seva comesa en un termini de deu mesos closa la Cort. Els greuges de qualitat, a més, podien desembocar en noves lleis amb l'objectiu de millorar el bé general⁶⁷.

L'atorgament del donatiu al rei, el principal objectiu pel qual aquest convocava corts, fou convertit pels catalans de l'època en una eina de pressió per forçar la negociació parlamentària amb llur príncep. Així, sempre anteposaren el debat legislatiu i la decretació reial a les constitucions, així com la decretació del capítol de greuges, a l'aprovació pels braços del capítol del donatiu al rei, la redacció del qual en els darrers temps fou encarregada a una comissió de treball específica. El terme donatiu responia a la voluntat d'atorgar-lo graciosament i voluntària, sense que se'n pogués establir precedent. Així, el General o Generalitat evità que es convertís en obligació permanent com passà a Castella i, en menor grau, a Aragó i València⁶⁸.

Per a que es tractés d'una autèntica reunió de Cort general, la convocatòria havia de tenir un caràcter universal, és a dir, s'hi havien de poder tractar tots els temes i presentar tots els greuges. Els braços lluitaren constantment contra els intents del rei de limitar-la a afers determinats. Un rei al que sempre exigiren, llevat de greu impediment, la seva presència física, donat que qui havia de complir i fer complir les lleis generals del país fos aquell qui havia contribuït a crear-les. La convocació, però, només tenia validesa si era realitzada pel rei i anava dirigida a la generalitat dels membres dels tres braços, de manera imprescindible als més destacats. La pròpia constitució "Una vegada lo any", al definir la composició del General, establia qui havien de ser els convocats⁶⁹.

Dos requisits fonamentals per poder participar a Cort general era gaudir de la naturalesa catalana i no ser oficial reial. Aquests, inclosos els de guerra, no podien anar-hi com a membres d'un braç, sinó només com a ministres reials. Si per la condició de nobles o cavallers tenien dret a entrar al braç militar però no eren llicenciats pel rei, se'ls considerava formalment admesos com a militars i, seguidament, repel·lits

⁶⁶ *Ibidem*, 519-520; V. Ferro, *El Dret Públic...*, *op. cit.*, 231-232; i J. M. Pons i Guri, "Introducció" a *Constitucions y altres drets de Catalunya...*, *op. cit.*, pp. XI-XVI.

⁶⁷ E. Serra, "La vida parlamentària...", *op. cit.*, p. 518, i V. Ferro, *El Dret Públic...*, *op. cit.*, pp. 227-231.

⁶⁸ *Ibidem*, pp. 232-235.

⁶⁹ *Ibidem*, pp. 189-191 i 208.

com a oficials reials no llicenciats. Situació que seria consagrada pel capítol de Cort 18/1706⁷⁰.

Pel braç eclesiàstic tenien dret a ser convocats i participar en Cort general l'arquebisbe de Tarragona, que n'era el president nat, els bisbes, el prior de Catalunya de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, el castellà d'Amposta, els abats amb possessió de l'abadia, els priors de convents amb capítol, sense superior al Principat i amb mer i mixt imperi sobre llurs vassalls, els comanadors de l'orde de Sant Joan (en principi) i els capítols de les esglésies catedrals. Eren excloses de la participació a corts generals la baixa clerecia secular i les ordes mendicants. Malgrat que un requisit general per anar-hi era gaudir de naturalesa catalana, els prelats ho feien per raó de llur dignitat i, per tant, podien ser d'"estranya nació". En cas de just impediment, els particulars podien ser representats per procuradors. Cada capítol era representat per un síndic. Les esglésies catedrals i monestirs amb seus o abadies vacants podien enviar un procurador o síndic⁷¹.

Pel braç militar tenien dret a ser convocats i anar a Cort general el duc de Cardona, que n'era el president nat, i altres titulats (marquesos, comtes i vescomtes), nobles no titulats, cavallers (majors de vint anys des de 1599 i de vint-i-cinc des de 1706 i armats com a tals sense prohibició d'entrar a corts) i donzells. No hi participaven els gaudints de privilegi militar (ciutadans honrats de Barcelona i burgesos honrats de Perpinyà i doctors en lleis i en medicina) però sí mers senyors de vassalls per raó de llurs jurisdiccions, barons o no, encara que fossin plebeus i no militars (a diferència del regne de València). Tot membre del braç podia ser representat per procurador, condició que requeria en un altre militar, noble o no. Malgrat l'exigència de naturalesa catalana, podien anar a corts els barons estrangers amb vassalls catalans⁷².

Pel braç reial, presidit pel conseller en cap de Barcelona, eren convocades a Cort general les universitats de les ciutats i viles de jurisdicció reial amb privilegi consolidat de participar-hi. La força del costum feia que, si deixaven de fer-ho (normalment pel cost econòmic que suposava) havien d'assolir novament el dret. N'eren excloses les universitats dels castells reials, ço és, dels llocs rurals, per estar integrades per pagesos dispersos sense formar poblament concentrat. Cada universitat era representada per un síndic, llevat de Barcelona (cinc), Perpinyà (tres) i Lleida, Girona, Tortosa i Balaguer (dos). El fet de disposar de més d'un síndic era útil per poder participar alhora al ple del braç i a una o més comissions de treball, però el caràcter corporatiu de la representació feia que cada universitat tingués un sol vot⁷³. El requisit fonamental per anar a corts com a síndic d'una ciutat o vila era ser-ne natural i estar-hi domiciliat, com consagrà el capítol de Cort 12/1553. Els síndics estaven lligats a llurs universitats per un fort mandat imperatiu. Eren unes comissions municipals específiques les encarregades de vetllar pel seu compliment a través d'unes instruccions concretes i d'un intens contacte epistolar. Els síndics no podien desobeir-les encara que fos per ordre d'un tercer, inclòs el rei, i podien ser destituïts en cas de falta greu, seguit per un nou nomenament. Acabada la Cort, els síndics eren

⁷⁰ *Ibidem*, pp. 216-217 n. 119.

⁷¹ *Ibidem*, pp. 193-194 i 199-201; L. de Peguera, *Pràctica, forma, y estil...*, *op. cit.*, pp. 10-17; i J. M. Bringué i Portella, "Introducció" a *ibidem et al.* (a cura de) i E. Serra i Puig (coord.), *Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç eclesiàstic*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2003, pp. IV i VII.

⁷² V. Ferro, *El Dret Públic...*, *op. cit.*, pp. 194-195 i 199-201 i L. de Peguera, *Pràctica, forma, y estil...*, *op. cit.*

⁷³ *Ibidem*; i V. Ferro, *El Dret Públic...*, *op. cit.*, pp. 195-197 i 199-201.

fiscalitzats pels respectius consells generals⁷⁴.

Durant el segle XVI i fins a la Cort general de 1585, la representació popular varià de 22 universitats el 1542 a 35 el 1585 amb la incorporació de la vila de Mataró. La subjecció a la jurisdicció senyorial, però també l'oposició d'altres comuns del braç, que evocaven la manca de privilegi o haver desatès l'assistència, n'impediren l'accés de noves tot i que aquestes argumentessin llur ascens econòmic, social i demogràfic i, consegüentment, un esforç fiscal similar⁷⁵. De les deu universitats noves que es presentaren a la Cort inconclusa de 1626 i 1632, només tres en foren admeses. Arran de la pèrdua dels comtats el 1660, a la Cort de 1701-02 només foren habilitades 29 ciutats i viles (i 36 síndics), tot i presentar-se fins a 19 més als debats inicials i/o a les habilitacions. A la darrera Cort general de 1705-06 les reivindicacions es re-prengueren. Llavors sí que en foren admesos 12 comuns nous (amb 10 representants més), fins a un total de 39 universitats i 47 síndics. La participació popular, així, s'incrementà un terç més que a la Cort general de 1701-02 i un 44,4% més que el 1599 (sense tenir en compte la Catalunya francesa). Al braç reial trobem tots els estaments locals, llevat el dels menestrals, amb un nombre creixent de doctors. Espectacular creixement que també es reflectí en la descoberta que 12 dels 47 síndics de 1705-06, la quarta part del braç, foren pagesos, segurament enriquits, però pagesos⁷⁶.

Interès que no es pot comprendre sense la relació entre creixement social i econòmic i representació política esmentada a l'inici de l'article. Catalunya estava experimentant uns "processos de transformació econòmica i social que arrencaven del segle XVI i van quallar en el XVII" en dos fenòmens encapçalats per la ciutat de Barcelona: "la consolidació d'una economia integrada a Catalunya, amb un mercat desenvolupat, que tenia en la façana marítima [...] el seu principal actiu" i la formació d'un nou "model de comerç exterior", consistent en l'exportació de productes agraris i la importació de productes industrials, especialment tèxtils, pesca salada, tabac i sucre, tot conservant el tradicional comerç mediterrani. Creixent volum d'intercanvis que permeté: el creixement d'una capacitat de consum que estimulava una oferta de productes de tot tipus, el sorgiment d'un important grup d'homes de negocis i de nombroses companyies mercantils i l'expansió d'una xarxa urbana ja prou cohesionada des de l'Edat mitjana⁷⁷. A més, tot i que les ciutats i viles catalanes no foren del tot aliens al procés aristocratitzador europeu, a diferència de gran part d'Europa no només mantingueren la representació gremial durant l'Edat moderna, especialment

⁷⁴ *Ibidem*, pp. 200-203. Josep Capdeferro, però, a través del paper a les sessions de 1632 de misser Pere Joan Miravall i misser Lluís Torres, síndics de Tortosa, ha deconstruït la rigidesa del mandat imperatiu que, en veritat, s'inseria en una realitat dinàmica, transaccional i bidireccional on cal tenir present la realitat viscuda, la informació obtinguda i l'assessorament extern rebut pel síndic durant la Cort general. J. Capdeferro i Pla, "Tortosa a les sessions de Corts catalanes de 1632: Pere Joan Miravall, un síndic fatarellut «al peu de la obra»", a J. Serrano Daura (coord.), *Actes de les Jornades d'Estudi sobre el municipi abans de la Nova Planta (1716). El cas de la Fatarella* (La Fatarella (Terra Alta), 19 i 20 d'abril de 2008), Tarragona, Diputació de Tarragona, 2013, pp. 385 i 412.

⁷⁵ Per evitar perdre el dret d'interessència a corts, moltes universitats petites s'endeutaren per poder assistir-hi. Per exemple, Tuïr el 1626: E. Serra i Puig, "La sindicatura de Rafael Coll, síndic de Tuïr a les Corts catalanes de Barcelona del 1626", *Afers. Fulls de recerca i pensament*, núm. 28, Catarroja, Editorial Afers, 1997, pp. 631-633. *Ibidem*, "Perpinyà, una vila a Corts catalanes (Montsó, 1585)", *ibidem*, p. 574; "La vida parlamentària...", *op. cit.*, p. 514-515; i "Ciutats i viles...", *op. cit.*, pp. 877-878.

⁷⁶ Per a les fonts documentals emprades en el meu estudi veure la introducció del meu treball de recerca i, per a l'exposició detallada dels representants a les quatre corts estudiades, els seus annexos.

⁷⁷ J. Albareda i Salvadó, "Política, economia i guerra", a A. García Espuche (dir.), *Política, economia i guerra. Barcelona 1700*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2012, pp. 43 i 45.

en els consells generals, sinó que àdhuc l'augmentaren entre els "regidors" o administradors. La fita més rellevant fou l'obtenció del conseller sisè menestral barceloní el 1641⁷⁸.

És aquest el context en el qual cal emmarcar l'important paper dinamitzador de la Cort general per part del braç reial. Malgrat les normals tensions entre els seus membres, aquests saberen trobar els consensos necessaris per defensar la protecció (legal i militar) i promoció del comerç català i, també, aragonès. La unitat parlamentària dels tres estaments, sobretot del militar i del reial⁷⁹, s'observa especialment en la denúncia de les contrafaccions comeses pel rei i els seus oficials. El debat dins de cada braç, entre aquests, i amb el rei s'expressava a través de suplicacions, dissentiments i greuges (l'articulació dels quals era possible gràcies al paper del vot i de l'escrutini continuats). Els segons eren claus en la defensa de la legalitat, ja que quan eren exercits per un braç o els tres alhora permetien boquejar la Cort⁸⁰. Només hi havia acord entre el rei i el Principat i, per tant, producció legislativa, si es celebrava el soli reial de clausura. El llicenciamment de la Cort general alliberava els participants del deure d'assistència⁸¹.

5. Conclusions

Com és ben conegut des de la filosofia política però no sempre des de la historiografia social, sobretot aquella més lligada a la liberal del segle XIX: hi havia mecanismes de participació i representació polítiques abans del liberalisme. Però mentre que en aquest emanen d'una comunitat política (la nació) formada per individus iguals, a les societats preliberals (estamentals i privilegiades) sorgien d'unes comunitats generals formades per comuns i particulars desiguals, gràcies a unes llibertats o drets col·lectius. Mecanismes amb la flexibilitat necessària per assegurar la participació de l'home comú en la construcció estatal des de baix a través d'interaccions amb el

⁷⁸ J. S. Amelang, "1. A tall d'introducció", a *"Gent de la Ribera" i altres assaig sobre la Barcelona moderna*, Vic, Eumo Editorial, 2008, pp. 111-117; J. M. Torras i Ribé, *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808). Procediments electorals, òrgans de poder i grups dominants*, Barcelona, Curial, 1983, pp. 68-75, 82, 88-89 i 91-94; i V. Ferro, *El Dret Públic...*, op. cit., pp. 151-152 i 154.

⁷⁹ Convergència que s'explicaria pel Braç militar de fora Cort, que integrava la petita i mitjana aristocràcia rural (molta d'ella emigrada a ciutat), grans famílies ciutadanes (honrades i mercantils) ennoblides i els gaudints de privilegi militar. Interestamentalitat que permeté la connexió cada cop més intensa dels cavallers amb individus implicats en els negocis mercantils, i que ajuda a entendre l'important paper dels primers no només en la defensa dels seus privilegis sinó també en la de les lleis generals dels catalans. E. Martí Fraga, *La classe dirigent catalana. Els membres de la Conferència dels Tres Comuns i del Braç Militar (1697-1714)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2009, pp. 13, 73-87 i 101-110.

⁸⁰ En l'ofensiva baronial de 1599, amb el suport del rei i de la ciutat de Barcelona, en favor de delmar en garba i del sobreseïment de llucions de jurisdiccions senyorials, el braç reial respongué a la promulgació d'unes preteses lleis generals sense el seu consentiment amb un dissentiment col·lectiu. La cohesió de les universitats el dugué al soli de clausura on fou llegit pel president del braç i conseller en cap de Barcelona (regint el principi de la major i no el de la més sana part). En ell es reclamava la supressió del quadern de constitucions de les fetes sense el consentiment de tot el General o, sinó, l'adjunció del dissentiment. Així es clausurava la Cort alhora que es feia constar la força legal d'aquest a una llei no paccionada pel tercer estat i que, per tant, no l'obligava. E. Serra i Puig, "Perpinyà a les corts catalanes del 1599", a L. A. Andrieu i R. Sala (dir.), *La ciutat i els poders, Actes del Col·loqui del 8è centenari de la Carta de Perpinyà (23-25 d'octubre de 1997)*, Perpinyà, Universitat de Perpinyà, 2000, pp. 336-340.

⁸¹ E. Serra, "Ciutats i viles...", op. cit., pp. 873, 875-876 i 883; V. Ferro, *El Dret Públic...*, op. cit., p. 237.

rei i els seus oficials, inclinats a l'aristocratització del sistema polític⁸².

Posar fre al poder reial per part de les assemblees representatives europees era més efectiu quan els comuns i particulars que hi participaven aconseguïen transcendir les limitacions corporatives amb consensos interestamentals que possessin les bases d'una política general o "nacional" en que es fonamentés el bé comú de la comunitat⁸³. Era més fàcil arribar a tal objectiu quan el sentiment de pertinença a aquesta era més elevat, i aquest estava íntimament relacionat amb el major o menor grau d'etnoformació de cada regne⁸⁴. L'alt nivell etnoformador de Catalunya des del segle XI i la construcció d'un principat feudal pels comtes de Barcelona, amb una jurisdicció general sobre tota la terra, facilitaren la integració de les noves burgesies locals emergents juntament amb els barons eclesiàstics i laics a la cort feudal del príncep, que donà lloc a la Cort general. La debilitat relativa del rei i dels tres estaments que integraven la comunitat dels catalans (el General o Generalitat de Catalunya) els obligà a uns pactes que a llarg termini assentarien un sistema de llibertats entre els més avançats de l'Europa preliberal⁸⁵; assumint per primer cop, per exemple, la potestat colegisladora un parlament el 1283.

Que el grau d'etnoformació no era l'únic factor que assegurava una representació parlamentària potent ho observem clarament en el peninsular regne de Portugal. D'homogeneïtat cultural clara, les funcions principals de les seves Corts generals sempre foren les consultives i fiscals i, tot i així, la seva importància decaigué des del segle XV a causa de les aportacions de l'expansió imperial i del tancament oligàrquic portuguès. És ací on prenen rellevància les estructures socioeconòmiques de cada regne i la relació entre la representació política local i la general, que posa de relleu el paper de les comunitats urbanes en la construcció estatal.

Les formes polítiques lleoneses, per exemple, havien possibilitat el naixement del primer parlament europeu el 1188, però no pogueren resistir l'envestida de les estructures socials bascocastellanes dels hidalgos. Considerant-se radicalment iguals, eren incapaços d'arribar a pactes i consensos polítics i es sotmetien a una relació nua de poder. Les ciutats castellanques, repoblades pels hidalgos, no pogueren bastir unes formes corporatives i representatives fortes i s'impedí la plena construcció d'una *universitas* del regne de la corona de Castella. Les seves Corts generals, així, no reeixiren durant l'Edat moderna com una assemblea interestamental que, negociant amb el seu cap, arribés a pactes legislatius, judicials i tributaris en benefici de tota la generalitat dels regnes. Des de 1538 quedà convertida en una juxtaposició de divuit ciutats i viles, eina de recaptació fiscal al servei del rei i dels seus interessos dinàstics. La debilitat del republicanisme castellà a nivell general no es contraposa amb el fet que la corona de Castella es caracteritzés com un agregat de repúbliques

⁸² E. Serra, "Introducció", 2001, *op. cit.*, p. IV i Holenstein, "Introduction...", *op. cit.*, p. 16-28.

⁸³ J. Fontana, "Representativitat política...", *op. cit.*, p. 90.

⁸⁴ Sobre el concepte d'etnoformació: J. L. Villacañas Berlanga, *El ruido y las nueces de la crítica. Respuesta a García de Cortázar*. Biblioteca Saavedra Fajardo de Pensamiento Político Hispánico: 2008, p. 34-41, <http://www.saavedrafajardo.org/Archivos/respublica/hispana/DOC0022-JVB.pdf> (16-X-2017).

⁸⁵ J. L. Villacañas, *La formación...*, *op. cit.*, pp. 324-333; i J. Fontana, *La formación...*, *op. cit.*, pp. 32-34. J. Albareda sosté un planejament molt semblant en el marc d'una obra col·lectiva que posa en context els models de representació política de la península d'Espanya de l'època amb els de la resta d'Europa, editada arran de les Jornades Internacionals "La Representació Política a l'Antic Règim" celebrades els dies 6 i 7 d'octubre de 2016 a la Universitat Pompeu Fabra, a: J. Albareda, "Political Participation in Catalonia. From Zenith to Suppression", a J. Albareda i Manuel Herrero Sánchez (ed.), *Political Representation in the Ancien Régime*, Nova York i Abingdon, Routledge, 2019, pp. 213-230.

urbanes amb una forta autonomia. Tot i que els seus regidors es comportessin sovint més com a caps d'una senyoria col·lectiva que no pas com a representants de la comunitat. Endemés, la docilitat d'uns procuradors que representaven uns regiments dividits, dependents del rei, patrimonialitzats i oligàrquics donà lloc a que les Corts castellanques fossin el parlament amb una major pressió fiscal de tota Europa⁸⁶, que seguí després de la seva desarticulació el 1665. En canvi, tot i les similars estructures socials del regne de Navarra respecte del de la Corona, la seva formal independència d'aquest explica la longevitat de les Corts generals navarreses.

Les generalitats dels regnes d'Aragó i de València se saberen mantenir millor cohesionades que la comunitat política castellana, però no suficientment. Les formes polítiques catalanes compartides havien permès consolidar sengles universitats durant l'Edat mitjana i començar a bastir-ne una per a tota la Corona. Però no foren suficients per aturar la gran força que tenia la noblesa en ambdós regnes, especialment l'aragonès. La importància d'aqueixa facilità la castellanització d'uns regnes en els quals el nivell d'etnoformació no fou tan sòlid com a Catalunya. Aquest fet i la debilitat més o menys gran de la burgesia impediren crear uns potents consensos generals en les corts aragonesa i valenciana. Però tampoc permeteren una corona d'Aragó més cohesionada com pretenia el Principat de Catalunya, que hagués pogut limitar de manera coordinada i, per tant, més efectiva, un patrimonialisme regi unitari *de facto*, tot transcendent-lo amb un sistema parlamentari en contínua evolució.

La relació del dinamisme local de mercaders i menestrals amb la fortalesa de les institucions parlamentàries ens duu a una conclusió central: aquestes es desenvoluparen amb més força on predominaven els negociants i comerciants. Sense la represa del creixement socioeconòmic català al darrer terç del segle XVII no es pot entendre l'augment de la participació política a les dues darreres corts generals i a les bosses de la Diputació del General⁸⁷. Democratització aristotèlica fonamentada en l'interès d'unes ciutats i viles, amb una participació mercantil i gremial important, de canalitzar llurs demandes en la Cort general del Principat de Catalunya mitjançant una negociació política general (legislativa, judicial i tributària) que donés lloc a uns contractes polítics que cerquessin el bé comú de tot el General⁸⁸. El gruix dels historiadors espanyols han relativitzat la importància de tals negociacions i pactes⁸⁹ o directament l'han negada⁹⁰. La historiografia europea més avançada sobre la matèria, en canvi, ha posat de relleu la importància d'aquests contractes en la construcció de l'estat i la participació que hi tenia l'home comú⁹¹. A més a més, el fort nivell d'et-

⁸⁶ M. Graves, *The Parliaments...*, *op. cit.*, p. 184.

⁸⁷ El creixement socioeconòmic i el pagament de tributs argumentats ens recorden la relació entre fiscalitat i representació a l'època i ens duen a la propietat i la llibertat (estar lligat només al príncep) com a fonaments de la participació popular: P. Blicke, "Conclusions", a *ibidem* (ed.), *Resistance...*, *op. cit.*

⁸⁸ Així fou amb la important legislació política i econòmica de les darreres corts de Felip IV i Carles III de 1702 i 1706, exemple de l'excepcionalitat política catalana en la divergència parlamentària europea, analitzada a J. Albareda i Salvadó, "Les Corts de 1701-1702 i 1705-1706. La represa del constitucionalisme", introducció a *Constitucions, capítols i actes de Cort. 1701-1702 i 1705-1706*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2006, pp. XVII-XLV.

⁸⁹ P. Fernández Albaladejo, *Fragmentos de monarquía*, Madrid, Alianza Universidad, 1992.

⁹⁰ El cas més recent el trobem en la majoria d'aportacions a A. Morales Moya (ed.), 1714. *Cataluña en la España del siglo XVIII*, Madrid, Ediciones Cátedra, 2014.

⁹¹ A. de Benedictis, *Politica, governo e istituzioni...*, *op. cit.*, cap. 9, pp. 287-296 i Holenstein, "Introduction...", *op. cit.* Sobre la relació entre creixement econòmic i republicanisme: M. Van Gelderen i Q. Skinner (ed.), *Republicanism. A shared European heritage*, vol. II part II ("Republicanism and the rise of commerce"), Cambridge,

noformació catalana que des de 1283 havia facilitat la constitució de la comunitat política o Generalitat dels catalans i la seva representació en Cort general, el 1714 permeté un dels primers testimonis que situava la “nació natural” com l’objecte de la representació, dotant-la així de caràcter polític; una representació nacional que encara era preliberal i, per tant, estamental i corporativa, com mostra aquest text de la Catalunya resistent el 1714:

Sólo las resoluciones que se toman en Cortes de un Reyno [...] son las que se atribuyen a la Nación, [...] que sólo se representa en sus Braços unidos. Toda la Nación Cathalana, junta en los Braços, resolvió el defenderse por el Rey en cuyo dominio estava [Carles III]⁹².

Cambridge University Press, 2002.

⁹² *Lealtad catalana purificada...*, Vilafranca del Penedès (sic), 1714, p. 37, Biblioteca de la Universitat Pompeu Fabra, fons reservat.